**Az adott oldal a digitalizált kötetünkből hiányzik!
Amint lehetőségünk lesz rá, pótolni fogjuk!
Megértésüket köszönjük!**

Amennyiben Ön rendelkezik az eredeti kötet itt hiányzó oldalával, kérjük, hogy vegye fel velünk a kapcsolatot!

ambrusa@lib.pte.hu

AZ ORSZÁGOS TANÍTÓI GYŰLÉSRŐL.

A folyó év augusztus havában megtartott orsz. tanítói gyűlést országszerte mindenki elvi jelentőséggel bíró s népoktatásügyünkre nézve nagyfontosságú eseménynek ítélte s tartja ma is; ugyanezért senki sem csodálkozhatik azon, hogy azok, kiket ezen esemény közelebbről is érdekel, azzal gyakrabban és ismételve foglalkoznak. E folyóirat olvasóira, a leányiskolák tanítóira, tanítónőire s általában a nőneveléssel foglalkozókra nézve sem közömbös az országos tanítói gyűlés ügye; nekünk is van közünk minden fontos, minden országos népoktatásügyi mozzanathoz, hisz a nőnevelés és a leányiskolák képezik a népnevelésügynek majdnem fele- és pedig igen fontos részét. Szükségképen foglalkoznunk kell tehát nekünk is, még pedig minél gyakrabban és minél alaposabban, az országos tanítói gyűléssel és pedig nem annyira azon szempontból, hogy *milyen volt az első*, hanem inkább abból, hogy *milyen legyen a második országos tanítói gyűlés?*

Milyen legyen a második országos tanítói gyűlés? E kérdésre csak az lehet az igazi felelet: *Feleljen meg nevének*, legyen csakugyan *országos* és legyen csakugyan *tanítói!*

Mikor nevezhető az országos tanítói gyűlés csakugyan *országosnak?*

Akkor, ha országos jelentőségű czélt tűz ki, s ha az egész országra hatni lesz képes.

Mikor lesz az országos tanítói gyűlés csakugyan *tanítói?*

Akkor, ha az *tanító hatással bír* a népnevelésügy minden tényezőjére nézve.

Miben állhat nálunk azon országos czél, a melyet az országos tanítói gyűléseknek általában véve szem előtt kell tartaniok

mindig; miben áll tehát a második országos tanítói gyűlés czélja is általános szempontból tekintve?

Akárhonnan vizsgáljuk is a dolgot, az országos tanítói gyűlések czéljául nem tűzhetünk ki országosabb czélt, mint azt, hogy *általa meg kell teremtenünk, s a mennyiben már megvolna, ki kell fejlesztenünk a népoktatás terén is nélkülözhetlen egységes nemzeti szellemet.* Mily szép, mily dicső feladat ez; csakhogy fölötte nehéz!

Avagy nem fenséges volna-e egy oly országos tanács jelenségeiben, a melynek tagjai az ország különböző vidékein létező különböző tanítói egyesületekből és testületekből oly czélból gyülekeznek egybe, hogy a fölött tanácskozzanak, mi módon közelíthető meg a legbiztosabban és a leggyorsabban a népoktatás által a nemzeti életet és annak javát előmozdító és megerősítő *nemzeti közmíveltség*, ama közös czél, melyet senki sem rosszalhat.

És nem volna-e magasztos azon tudat, hogy az országos tanítói gyűlések segítségével minden egyes hazai néptanítóban, bármily hatóság alá tartozzék is az, termékenynyé tétetik azon egységes nemzeti érzelem, a mely még azon válaszfalakat is a haza erősségeivé tudja varázsolni, a melyek az egységes nemzeti szellem hiánya mellett, az ország gyöngeségei közé sorolhatók.

És vajjon nincs-e nálunk, hol a törvényhozás a népnevelésügyben az önkormányzat elvének hódolva az egyházi és községi autonomiák kímélésével a történeti fejlődés alapján maradt, s közoktatásügyünk egységes nemzeti irányban való fejlődését csakis az állam felügyeleti jogával biztosította, igen is szükség arra, hogy a néptanítóságban, népiskoláink ezen főtényezőiben az egységes nemzeti szellemet ápoljuk és gondozzuk?

Vagy talán nincs is arra szükség, hogy az országos tanítói gyűléseket, ezen új intézményt épen ezen czélra használjuk fel? Van-e czélszerűbb és jobban rátermett alkalmunk az egységes nemzeti szellemnek a népnevelés terén való terjesztését és fejlesztését illetőleg?

Csak az az egy a baj, hogy nálunk igen kényes természete van az országos tanítói gyűlés intézményének, mint általában a

közoktatásügynek; mert sok ennek az ura, sok ennek a gazdája. Mutatja azt, hogy kényes természetű az orsz. tan. gyűlés, az a fogadtatás, a melyben az országos tanítói gyűlés eszméje részesült, valamint azon felfogás is, mely az első kísérlet megítélésénél mutatkozik. Már maga az a tény, hogy a midőn más államok kormányának példáját követve, a magyar alkotmányos állam kormánya is hozzájárult ahhoz, hogy országos tanítói gyűlések tartassanak, sőt azok szervezését és létesítését egyenesen kezébe vette, gondolkozóba ejtette mindazokat, kiknek a népoktatásügyi törvény a népnevelés terén jogokat, autonómiát biztosított. És ősi szokás szerint — nem gondolva azzal, hogy ma már hála istennek alkotmányos kormányunk van, — autonomiával biró egyházi iskolai főhatóságaink ma is mindazt, mit a kormány kezdeményez, nem abból a szempontból vizsgálgatják, hogy mire nézve, és menynyiben lehet az hasznos, hanem abból, hogy mi lehet benne ama titkos és elrejtett czélzat, mi reájok s az országra nézve vészt hozhat. Így történt azután, hogy az országos tanítói gyűlés intézményét sokan már előre is elitélték, és hogy még a kormány által kibocsátott azon a gyűlésre vonatkozó szabályrendelet, a mely kimondta azt, hogy az országos tan. gyűlésnek nem szabad oly kérdések fölött vitatkoznia, a melyeket a törvény kizárólagosan az iskolafenntartók jogkörében hagyott, sem volt képes az aggodalmakat teljesen eloszlatni.

Neveli az orsz. tan. gyűlés kényes természetét nálunk még az is, hogy sem mi néptanítók, sem a tanügyhatóságok nem tudunk mindig vagy legalább nem akarunk a pártpolitikai álláspontoktól eltekinteni még akkor sem, a midőn a népoktatásügyről, a midőn a népiskoláról van szó. Bizalmatlansággal közelít sok néptanító a kormányhoz, valamint minden más iskolai hatósághoz, és ezen különféle iskolai hatóságok is mereven viselik magukat a tanítósággal szemben. Kétséget nem szenved, hogy ez a baj mindenütt megvan kisebb-nagyobb mértékben, mivel az intézők és a kivitelre hivatottak közt természetes merevség szokott létre jönni emberi gyarlóságainknál fogva; csakhogy nálunk nagyon is megvan ez a baj! Azonban, ha meggondoljuk, hogy mily veszedelem fejlőd-

hetik népnevelésügyünkre és nemzetünkre nézve abból, ha népoktatásügyünk terén, népiskoláinkban és néptanítóinkban nem fejlődhetik ki elég hatalmasan az egységes nemzeti szellem, ha országos tanítói gyűléseink nem e szellemnek fejlesztését, hanem annak ellenkezőjét okoznák — sikerülni fog, sikerülni kell nekünk az orsz. tanítói gyűlések kényes természetével megküzdenünk és diadalra emelkednünk — csak komolyan, csak igazán akarnunk kell. *És azzal, ha az orsz. tanítói gyűlés kényes termeszetét előidéző kölcsönös bizalmatlankodást, épen az orsz. tan. gyűléseknek sikerülne megszüntetni, már nagyban előmozdítanók a főczélt, mivel a népnevelésügy tényezői közt létrehozandó kölcsönös bizalom és egyetértés képezik e téren is az egységes nemzeti szellem igazi alapfeltételét.*

Az első országos tanítói gyűlésen máris némi sikerhez jutottunk. A leghatalmasabb egyházat meggyőztük a felől, hogy az országos tanítói gyűlések nem fognak, nem akarnak az ország törvényes iskolai hatóságaival s az azok által vallott nevelési elvekkel szemben állani. És evvel az országos tanítói gyűlés legkényesebb oldalát illetőleg tehát eltalálta a néptanítóság képviselő testülete a helyes útat. Erről tesz tanuságot a kalocsai bíbornok-érseknek, hazánk nagy fiának, Haynaldnak, az országos tanítói gyűlésre vonatkozó következő nyilatkozata, a melyet főegyházmegyéjének összes papságához intézett leveléből idézünk:

«Nem ítélem el azoknak meggyőződését, kik azt tartják, hogy a katholikus egyházi iskolák tanítóinak önmaguk közti egyleti tömörülésök és jól vezetett, az egyházi hatóság részéről is támogatott működésök sokkal inkább előmozdítja az önművelődés és további kiképeztetés magasztos czélját, mint egy nagy felekezeti jelleg nélküli egyletben való részvétel, mely a mint elágazó a térben, ép oly szétágazó az elvekben: ám tömörüljenek ők üdvösen, és tegyenek minél több jót; helyesen fogják ezt cselekedni. De minekünk erre már szükségünk nincs; mi már ezt régen megtettük; szervezve vagyon az elemi tanügy férfiainak munkás testülete főmegyénkben; rendesen gyülekeznek, tanácskoznak, működnek a kalocsai főegyházmegyei kerületeknek, vidékeknek, s időről-időre az egész főmegyének tanítói élénk gyűléseikben. S midőn így ott-

hon egy phalanx-szá tömörültek: méltán kiszállnak oda, hol a nemzeti művelődés előbbvitelére hivatott férfiak, a százezernyi kath. gyermekek oktatására és nevelésére, beállított állami és közös iskolák tanítói s előljárói tanácskoznak; kiszállnak oda, de csak azért, hogy elveinknek hirdetői, rendszerünknek megvédői, igazságos követelményeinknek, kívánságainknak tolmácsai, a Jézus szellemében való iskolaügynek, gyermeknevelésnek bajnokai legyenek. S mi lelkem előtt forgott, midőn kiküldöttem az országos tanító-egyleti gyűlésre rég szervezett kalocsai főegyházmegyei öt tanító-egyletemnek képviselőit, az, hála Istennek be is teljesedett. Ezen derék tanférfiak, híven e nemzet, ez ország ifjúsága nevelését egyedül üdvösen vezényleni képes nagy keresztény elvekhez, híven magasztos katholikus tanítói hivatásukhoz voltak azok, kik a mondott gyülekezetben fölmerülő nézetkülönbségek közepette hathatósan hangoztatták a valláserkölcsi nevelés szükségességét, bevetették a gyülekezetbe az üdvös contradictio szavait, országvilág kellő tájékozására megszólamoltatták a nép tanítóit, és bárha szomorú jelenségek is merültek föl eleinte, annak tényleges bevallására kényszerítették a gyülekezetet, hogy a valláserkölcsi nevelés elvét kell írni a tanférfiak zászlajára.»

A bíboros főpap eme felszólamlása egyrészt rámutat arra, hogy az országos tanítói gyűlések mily nehézségekbe ütközhetnek, de másrészt elismeri azt, hogy az országos tanítói gyűléseknek főczéljuk a nemzeti művelődés előbbre vitelében áll, és szükségesnek tartja, hogy e munkában a kath. egyház tanítói is közreműködjenek és ott a nemzeti müvelődés egységes szellemének fejlesztésében tettleges részt vevén, a tanácskozás folyamában a keresztény egyház által megállapított nevelési elvekkel szemben fölmerülhető nézetek ellen küzdjenek.

S a mit a kalocsai érsek az országos tanítói gyűlésre vonatkozólag kimondott, azt bizonyosan magáénak vallja az ország minden egyes felekezetének egyházi főhatósága. Ezért is az országos tanítói gyűléseknek, ha csakugyan magasztos feladatuknak szolgálatában sikerhez akarnak jutni, ezentúl is mindig szem előtt kell tartaniok azt, hogy azon elvekkel, melyek a keresztény egy-

házak által a nevelés terén elfogadtattak, ellentétbe ne jöjjenek; és ez annyival inkább kívánatos is, mivel ezen elvek a nemzeti szellemmel, melyet népnevelésügyünk körében ki akarunk és ki kell fejtenünk, nem ellenkeznek. Nincs egyházfelekezet e hazában, a melynek nevelési elvei nem volnának az egységes nemzeti szellemmel megegyeztethetők; sőt még csak szükség sincs arra, hogy a nemzeti szellemben való nevelést a vallás-erkölcsi neveléssel egyeztetgessük, mivel ezek nem állanak ellentétben; de igen is égető szükség van arra, hogy az egységes nemzeti szellemben való nevelés elveit, útjait és módjait megbeszéljük, tisztázzuk; mert ezt még kevéssé tehettük meg, miután nem volt erre ezelőtt sem időnk, sem alkalmunk. Igaz ugyan, hogy az egyes egyházfelekezetek főhatóságai, s az egyes egyházak tanítói testületei külön-külön sokat tettek arra nézve, hogy az iskolákat, tanítókat s az egész népnevelésügyet nemzeti szellem lengje át, de még sem tehettek eleget, nem tehettek meg mindent; mert soha sem hathattak az ország összes nemzeti népnevelésügyére, nem hathattak az ország összes tanítóságára, s így nem is teremthették meg az egységes nemzeti szellemet népoktatásügyünk terén. Ezt csak a jól szervezett országos tanítói gyűlések teremthetik meg. Itt tanácskozhatnak igazán a felől az ország különböző egyházainak és más hatóságoknak arra hivatott tanítói, hogy mit kiván a haza, a nemzet érdeke a nevelőktől, a népiskoláktól, hogy mit kell tennünk, hogy a jó keresztény erkölcs mellett a jó nemzeti érzület is fejlődjék, hogy a keresztény műveltség mellett a nemzeti műveltség is emelkedjék. Itt majd elmondja a kath. iskolában oktató népnevelő a protestáns népiskola tanítójának, hogy miként hat ő oda, hogy növendéke hazáját szerető, hasznos honpolgárrá legyen és viszont; itt majd elmondja a német ajkú vidéken működő néptanító a többieknek, hogy miként munkálkodik, hogy a nemzetiségéből ki nem vetkőzött, s ősi szokásokhoz ragaszkodó német ajkú honpolgár mégis testestől lelkestől magyar hazafinak vallja magát s a nemzeti nyelvet szívesen tanulja, a hazát és annak érdekét híven szolgálja. Itt majd kölcsönösen megbeszélik az egyházi, az állami, a községi és a magán iskolák tanítói, hogy mi az az egyes tantár-

gyakban, a mi az egységes nemzeti szellem ápolására felhasználható és fel is használandó, és hogy mi módon kell az egyes ismereteket tárgyalni, hogy az oktatás eredménye a nemzeti érzületet is emelje a növendékekben. Itt majd nemes versenyre kelnek az ország tanítói a nemzeti nevelés legjobb útjának-módjának megállapításában s e nemes verseny tettre fogja készteni a vidéki tanítói egyesületeket és testületeket is, sőt még az egyes néptanítókat is. Úgy legyen!

A másik nehézséget, mely az országos tanítói gyülés kényes természetét neveli, szintén le lehet győzni, csak akarnunk kell; s e tekintetben is tett már valamit az első országos tanítói gyülés. Már maga azon tény, hogy a kormány maga hivta egybe országos költségen a néptanítói egyesületek képviselőit egy országos gyülésre, nagy lépés volt a czél felé; mert ezzel a kormány, az ország legfelsőbb népoktatási hatósága nemcsak elismerte azt, hogy fontosnak tartja a néptanítói egyesületeket és sokat vár azoktól, hanem föl is akarja azoknak működését használni a népnevelésügy érdekében. És nem kevésbbé sokat ér a czélra nézve az is, hogy a néptanítói egyesületek képviselői belátván azt, hogy az egyesületi élet csak az esetben teremhet üdvös gyümölcsöket, ha az nem az ország közoktatási kormányával szemben, hanem azzal egyetértve és annak vezetése mellett fejlődik; mert nem tehető fel, hogy legyen alkotmányos kormány, a mely nem a népnevelésügy fölvirágzását óhajtja; készséggel követték azon szabályrendelet minden egyes pontját, a mely az orsz. tan. gyülésre vonatkozik, és a tárgyalások alkalmával is kimutatták, hogy nemcsak szívesen veszik, de kívánják és óhajtva várják, hogy a nemzeti nevelés terén az állami kormány és annak közegei, a kir. tanfelügyelők, az egységes nemzeti szellem megteremtése és terjesztése körül a vezérszerepet vigyék. Így is kell ennek lenni, ha azt akarjuk, hogy tanítói egyesületeink élete helyes irányban fejlődjék, hogy ha azt akarjuk, hogy a népnevelés terén a kormányzók és intézők meg a tanítással foglalkozók közt is meglegyen a kölcsönös és nélkülözhetlen bizalom és egyetértés. Nem szabad ápolnunk azon nézetet, hogy a kormány ellensége a népoktatásügynek, s hogy az iskolai

főbb és alsóbb rendű hatóságok ellenségei a néptanítóságnak és viszont; és nem szabad nekünk néptanítóknak ezentúl minden egyes esetben, a midőn nem a mi felfogásunk és kívánságunk szerint történik valami — az elkeseredettség hangjához nyúlnunk, — hanem nyugodtan és higgadtan meg kell vizsgálnunk, hogy nem kívánunk-e lehetetlenséget, — nem áll-e másoknak, azoknak felfogásával szemben, kiknek magasabb szempontokból kell megítélniök a helyzetet, — a mi felfogásunk helytelen alapokon. A jobb is ellensége a jónak, de azért nem rossz az! Nem elítélni, hanem meggyőzni kell ellenfeleinket, kivált ha egy czélért küzdünk, a miben pedig kételkednünk nem szabad. A népnevelésügy nem pártpolitikai ügy, ne éljünk tehát e téren a pártpolitikai fegyverekkel; de ne is használjuk ezt fel pártpolitikai fegyverül. Legkevésbbé adjunk pedig mi néptanítók hitelt azon balvéleménynek, azon önhittség által táplált czélzatoknak tért, a melyeket imígy körvonalozott egy magát a néptanítóság s a tanügy barátjának hivő beteges elme:

«Mit akarunk? Először is jogalapot a tanítóságnak a tanügy ágaiban, illetékes és tanügyi hatóságot, iskolai rendezést és még sok-sok lényeges szervezetet, mely átöleli az iskola és a tanító kül- és beléleti viszonyait és az iskolát kiemeli mostani megnyomorított állapotából, és a tanítót felszabadítja a jobbágyságból, kiveszi a felekezeti, községi, állami gátló, sokszor zaklatott nyűgökből.»

Nem az ily hang, nem az ily irány teremheti meg a népnevelésügy fővirágzását; s jól esik tudnunk azt, hogy az első orsz. tanítói gyűlésen nem akadt senki, a ki e hangnak viszhangot adott volna, s ez iránynak pártját fogta volna. Az első országos tanítói gyűlés az által, hogy a népoktatásügyi országos törvények elveit szigorúan követte és tisztelettel viseltetett mindazon érdekek iránt, melyek a népnevelésügy terén a törvény által jogosaknak ismertetnek el, sokat tett arra nézve, hogy a második orsz. tanítói gyűlés iránt már eleve bizalommal viseltessenek az iskolai felsőbb és alsó hatóságok és így remélhető, hogy az orsz. tanítói gyűlések kényes természete eltűnik, s ezzel egy igen fontos lépést

teszünk azon czél felé, a melyet kitüztünk, nevezetesen az egységes nemzeti szellemnek a népnevelés terén való érvényesítése ügyében.

Hogy azonban az országos tanítói gyülések főczélját megvalósíthassuk, szükséges, hogy tisztában is legyünk azzal, hogy mit értsünk az egységes nemzeti szellem alatt, a melyet meg kell valósítanunk.

Ime itt áll előttünk azon legfontosabb kérdések egyike, a melylyel mindazoknak, kik a népnevelésügygyel foglalkoznak, tisztában kellene lenniök és egyet kellene érteniök. Méltó tétel volna ezen kérdésnek szellőztetése az országban létező tanítói egyesületek és nevelési szaklapok számára a második orsz. tanítói gyülés idejéig; mert e tárgyat ott kellene, ott lehetne a legczélszerűbben megfejtenünk. Mi ez alkalommal csak röviden jelezzük a mi álláspontunkat s adandó alkalommal bővebben ki is fogjuk azt fejteni.

Egységes nemzeti szellem lesz szerintünk népnevelésügyünkben, ha minden egyes népnevelő nemcsak át lesz hatva a nemzeti műveltség által, hanem annak növendékeire való átszármaztatását is testestől-lelkestől eszközölni főkötelességének ismeri. — Más szóval: ha a népiskola példaadás, szoktatás és oktatás által oda törekszik, hogy növendékeiben az értelem, az érzelem és az akarat úgy fejlődjék, hogy ne csak képesek legyenek azon kötelességek teljesítésére, a melyeket a nemzet, a haza jóléte egykoron az életben reájok ró, hanem teljes készséget is érezzenek magukban arra — akkor nemzeti szellem fogja áthatni népoktatás ügyünket s e szellem egységes leend az esetben, ha a népnevelésügy tényezői nemcsak a czél felfogására nézve, hanem az eszközökre nézve is közös megállapodásra jutnak. — És ez a czélja lehet az országos tanítói gyüléseknek s az a czél országosnak is elég országos s hatása is országra kiterjedő lesz, ha csak megközelíthetjük is azt.

Az országos tanítói gyüléseknek tanítóiaknak is kell lenniök, azaz tanítói hatással kell birniok a népnevelésügy minden tényezőjére nézve.

A népnevelésügy tényezői közt első helyet maguk a néptanítók foglalják el, ezekre kell tehát az orsz. tanítói gyűléseknek elsősorban tanító hatással lenniök.

Mikor lesz az orsz. tanítói gyűlés tanító hatással a néptanítókra nézve?

Akkor, ha az őket az önművelésre ösztönzi. A ki figyelemmel kisérte a legutolsó két évtized alatt a köztünk, néptanítóság közt megindúlt és lefolyt egyesületi életet, azt az egyet nem lehet tagadnia, hogy nincs az országban testület, nincs társadalmi réteg, a mely az egyesülés eszméjét, jobban felkarolta volna, mint a tanítók; míg az ötvenes években csak alig tengődött egy-két a negyvenes évek mozgalmainak emlékeül fenmaradt tanítói egyesület, addig ma már 200-hoz közel áll a tanítói egyesületek száma, s köztük van több olyan is, a melynek tagjai a négyszázat is meghaladják. És ezen egyesületek mindegyikének az az első és főczélja, hogy a tanítói szakműveltséget, a tanítók szellemi, erkölcsi, társadalmi és anyagi állását emeljék. A néptanítóságban tehát épen nem hiányzott és nem hiányzik az önképzésre való hajlam és a jóindulat — és mégis, ha a kifejtett tevékenység sikerét vizsgáljuk, mit tapasztalunk?

Legeslegelőször is azt, hogy ezen eredményt megvizsgálnunk s arról egy tökéletes képet alkotnunk majdnem teljesen lehetetlen. A néptanítói egyesületek életének megfigyelésére, annak számbavételére nem ért rá senki.

Ezelőtt nehány hónappal még csak azt sem tudtuk, hogy hány tanítói egyesület és testület van hazánkban, arról pedig, hogy mit tettek, miként működtek az egyes egyesületek és testületek keletkezésüktől fogva mind e mai napig, kevés kivétellel még maguk az illető egyes egyesületek sem tudnának tökéletes képet bemutatni. Ha pedig azon önként kinálkozó anyagot vizsgáljuk, a mely rendelkezésünkre áll, mint a tanítói egyesületek tevékenységének eredménye, nevezetesen ha megvizsgáljuk az egyetemes tanítói gyűlések naplóit, az egyesületek körében keletkezett szaklapokat, a tanítók által írt műveket s az egyik-másik jelesebb és öntudatosabban működő tan. egyesületek évi jelentéseit, nem nyer-

hetünk az ország tanítói egyesületek működéséről és hatásáról igazi hű képet, mivel úgy az egyetemes tanítói gyűlések határozatai, valamint a szaklapok, sőt még inkább az egyes tanítók által írt művek és az egyes egyesületek évi jelentéseiből kitűnő eredmények nem tekinthetők egészen, sőt még talán csak részben sem, az országban létező tanítói egyesületek egyetemes eredményének és mértékének. Még a leginkább elfogadható az, hogy a két utóbbi egyetemes gyűlésen és az első országos tanítói gyűlésen és ezek működésén látszik leginkább az az egyetemes hatás, melyet az egyesületi élet előidézett; mivel e gyűléseken nagyobbára csak oly kérdések tárgyaltattak, a melyekre nézve az egyes egyesületekben és testületekben már bizonyos közös megállapodásokra jutottak volt.

Már pedig kétséget nem szenved, hogy egyesületi életünk csak akkor vehet egészséges irányt, akkor hathat üdvösen és képzőleg először is magukra a néptanítókra, ha öntudatos, ha az tervszerű lesz. Az oly egyesületi élet, melyben nincs egység, nem teremtheti meg az egységes nemzeti szellemet közöttünk s nem teheti azt termékenynyé. — Ha minden egyes egyesület más-más kérdéssel foglalkozik, ha az egyik egyesület nem törődik azzal, a mit a másik tesz, ha az országos érdekű fontos tanügyi elvekkel nem egy ugyan azon évben foglalkoznak egyesületeink, hanem egymás után más-más esztendőben vetik azokat fel — nem lesz egyetemes eredmény, mely feltüntethetné azt, hogy haladtunk-e vagy elmaradtunk. — Nem kívánatos ugyan hogy minden egyesület egytől-egyig csak azt tegye, a mit a másik; de a népoktatásügy érdekében elengedhetlenül szükséges, hogy bizonyos egyöntetűség legyen egyesületeinkben s nevezetesen, hogy egyes fölvetetett országos érdekű népoktatási kérdések minden egyes egyesületben ugyanazon szempontok szerint s ugyanazon időszakban tárgyaltassanak.

És e tekintetben mi az orsz. tanítói gyűlés intézményétől a legüdvösebb hatást várjuk. Azon meggyőződésben élünk, hogy az orsz. tanítói gyűlések tanító hatása a tanítói egyesületekre nézve ki fog terjedni. Az országos tanítói gyűlésekre az egyes egyesüle-

tek képviselőik által be fogják küldeni az ő működésükről szóló évi jelentéseiket s az orsz. tanítógyűlést előkészítő bizottság e jelentésekből minden egyes alkalommal egységes képet fog arról készíteni, mely kritikailag is meg fogja világítani az országban létező tanítóegyletek és testületek működését.

De nemcsak arra nézve várunk sokat az orsz. tanítói gyűlésektől, hogy ezek az időközökben lefolyt egyesületi élet eredményének feltüntetése által tanító hatással lesznek a néptanítóságra és annak egyesületeire, hanem sokat várunk arra nézve is, hogy az orsz. tan. gyűlés irányozni, egységessé fogja tenni egyesületi életünket. — És e tekintetben már az első orsz. tanítói gyűlés is megtette az első fontos lépést. — Több fölvetett fontos kérdésben nem határozott minden részre nézve az első orsz. tanítói gyűlés, hanem az egyesületekhez utasítva egyes nagyfontosságú tételeket, azokat egységes működésre hívta fel. — Mily szép, mily helyes, mily öntudatos és tervszerű működést fejthetnek ki tanító egyesületeink, ha engedve az orsz. tanítói gyűlés határozatainak, hozzá látnak minél előbb a második orsz. tanítói gyűlés előkészítéséhez!

Avagy nem lesz-e eredményben gazdagabb egyesületi életünk, ha most két éven át az orsz. tanítói gyűlés által kijelelt kérdésekkel foglalkozunk valamennyi egyesületben azon kisebb fontosságú teendők végzése mellett, melyek szűkebb köreinkben fölmerülhetnek. És igazán nem is lehetne méltóbban elfoglalnunk egyesületeinket, mintha a hozzájok utasított tételekre nézve beható tanácskozásokba és alapos tanulmányozásokba bocsátkozunk.

Íme itt áll előttünk mindjárt az első nagyfontosságú teendő: *Azt határozta az orsz. tan. gyűlés, hogy az ismétlő iskolák tantervének részletezésével, a tanítási idő és az órák megállapításával foglalkozzanak az egyes tanítói egyesületek és testületek s megállapodásaikat terjeszszék fel a miniszteriumhoz.* — Van-e az ezen határozatban megjelelt teendőnél méltóbb tárgya az egyesületi életnek ez idő szerint? — Rajta tehát, ne halogassuk a dolgot! — Vegye minden egyesület elő az orsz. tanítói gyűlésnek az ismétlő iskolákra

vonatkozó határozatát, tanulmányozza azt és lásson a munkához; állítsa egybe azon kérdéseket, a melyek a munkálat elkészítéséhez szükséges anyaggyűjtés szempontjából előzetesen kiadandók az egyes tagoknak, kik azokra a kivánt adatokat és véleményeket rövidre fogva küldjék be a munkának elkészítésével megbizandó tagoknak, és ha a munka elkészül, vegyük azt komoly tárgyalás alá; állapodjunk meg és küldjük azt be felső hatóságainknak. — A megállapitandó kérdések a következőkből állhatnának? Van-e általában az illető egyleti tag községében ismétlő iskola? Ki tartja azt fen? Hányan látogatják azt? Mi az oka annak, hogy azt nem látogatják mind a 12—15 éves növendékek? Nincs-e más tanintézet, hol az ismétlő iskolát látogatni kötelesek felsőbb kiképeztetést élveznek? Ki tanít az ismétlő-iskolában? Mely napokon és mely órákban tartatik az ismétlő-iskola? Követ-e a tanító valamely tantervet az oktatásnál? Vannak-e az ismétlő iskolás növendékeknek tankönyveik és melyek azok? Mely tantárgyakat vélné a tanító különösen gondozandóknak az ismétlő iskolások körében? Van-e különös figyelem a leánynövendékek hivatásszerű oktatására? Tanulnak-e kézi munkát az ismétlő iskolában? Minő szerkezettel és tartalommal kellene az egyesületi tag nézete szerint egy oly kézikönyvnek bírnia, a mely az ismétlő iskolás növendékek kezébe adandó? stb.

Mily élénk egyesületi életet teremtene az ismétlő iskolákra vonatkozó ily munkásság helyes megindítása. — Szaklapjaink is ez időszerint e kérdésre vonatkozó tételeket fejtegethetnének — s itt minden egyes egyesületi tag tért találna és alkalmas anyagot a tevékenységre! — És ez kellene, mivel az oly egyesületi élet, melyben csak egy-két tag vesz igazán részt — nem ér sokat és nem hat az összes tagokra eléggé képzőleg.

Hasonlólag az ismétlő iskolák ügyéhez — fontos ügy az a második is, a melynek tanulmányozását az országos tanítói gyülés az egyesületektől elvárja. Ha még oly ízetlennek tetszik is már némelyek előtt *az iskolai takarékpénztárak ügye* — mégis fenmaradt még annak a kérdése és még sokáig fog tartani, míg tökéletesen elitélhetjük vagy tökéletesen helyeselhetjük ezt a

pedagogiai eszközt. Az országos tanítói gyűlés felhívja határozatában az egyleteket arra, hogy az ez ügyre vonatkozó mozgalmakat figyelemmel kísérjék és a tapasztalatokat tanulmányozzák s tanulmányaik eredményét összefoglalván, annak idején az orsz. tan. gyűlések előkészítő bizottságával közöljék.

Az ifjúsági és népkönyvtárak ügyében hozott határozat, a mely az orsz. tanítói gyűlés által a miniszterium elé terjesztetett, nem kívánja ugyan világosan azt, hogy azzal ezentúl a tanítói egyesületek, mint határozati javaslattal tovább is foglalkozzanak — de azért mégis természetesnek vélnők mi azt, hogy ha a tanítók ezen ügygyel értekezleteiken minél többet foglalkoznának. Össze kellene egyleti úton állítgatnunk az ifjúsági és népkönyvtárra vonatkozó mélyebbre ható és minden kívánalomnak megfelelő adatokat. Egyes tagokat — kivált a hozzá értőket — meg kelle bíznunk nemcsak azzal, hogy azon elveket fejtsék ki, a melyek a népkönyvtárak felállításánál és kezelésénél szem előtt tartandók, hanem azzal is, hogy a népkönyvtárak számára írt és megjelent munkákat tanulmányozzák és lelkiismeretesen ismertessék.

A mi pedig az *Eötvös-alap ügyét illeti*, erre nézve is igen fontos teendők várnak az egyesületekre; mivel ez ügynek végleges elintézése a második orsz. tanítói gyűlésnek tartatott fen. — Az Eötvös-alap intézménye *országos* és *tanítói* intézmény, — legilletékesebb helye lesz tehát annak egy oly bizottság kezében, melyet az orsz. tanítói gyűlés választ. A mennyire lehetséges, a lehető legtökéletesebb alapszabályzatot kell ezen intézmény számára készítenünk s olyat, a mely nem csak annak fenmaradását biztosítja, hanem felvirágzását is. — *Ezen alapszabályzatnak nem egyes emberek, hanem az összes magyarországi tanítói egyesületek hozzájárulásával kell készülnie.* A végrehajtó bizottság és az orsz. tanítói gyűlés Eötvös-alap bizottsága készítsenek közösen, még a jelen tanév folyama alatt egy oly alapszabály-tervezetet az Eötvös-alap számára, a mely az egyes egyletek által már kinyilatkoztatott kívánságokat is vegye számba. Ezen közösen elkészített alapszabályok azután közöltessenek az egyesületekkel és a

netán egybegyűlő egyetemes tanító gyűléssel, hogy azok a javaslat fölött határozhassanak és képviselőiket a második orsz. tanítói gyűlésen megejtendő megállapodásra kellőleg utasíthassák. — Addig pedig, míg ez megtörténhetnék, a jelenleg érvényben levő alapszabályok szerint működő Eötvös-alap gyűjtő központi bizottságot támogassa minden egyes tanítói egyesület és testület és minden egyes tanító, hogy az intézmény minél erőteljesebb legyen és minél több jót eszközölhessen. És itt meg kell jegyeznünk, hogy az Eötvös-alap intézménye nem arra való, hogy azon összeveszszünk, hanem arra, hogy benne egyesüljünk, és az, a ki e szent ügyet a czivódás tárgyává akarja köztünk tenni, az megrontja ezen szép intézményt és megrabolja azon oltárt, melyet az önsegély elvének elismerése s a nemes indulat emelt a néptanítók özvegyeinek és árváinak, kenyérkeresetre képtelen nyomorékainknak és reményteljes ifjainknak felsegítése czéljából. Óh, rontani könnyebb mint építeni! Ne romboljuk le magunk, a mit évek hosszú során építgettünk, ne tegyük semmivé a már szépen virágzó csemetét; mert ha ezt megteszszük, méltán elitélhet és el is fog itélni bennünket minden józan ember, minden jó hazafi. Csináljuk meg az alapszabályokat úgy, hogy eleje vétessék minden czivódásnak és minél inkább biztosíttassék minden egyes egyesület s minden egyes néptanító, hogy az Eötvös-alapra áldozott fillérei csakugyan az alapszabályok szerint kezeltetnek. — Kövessük ezentúl is lehetőleg azon eljárást, a mely eddig is elősegített bennünket. — Eddigelé ugyanis a számadásokat mindig *háromszoros* vizsgálatra bocsátottuk; megvizsgálták azt először is a *helybeli bizottsági tagok*, azután a *vidéki egyesületek képviselői* és végre a *magas miniszterium*. — Az ösztöndíjak és segélyek osztásánál pedig a javaslattételt a gyűjtő bizottság, a határozást pedig a pünkösdi nagy gyűlés végezte, melyre minden egyes tan. egylet szavazattal bíró képviselőt küldhetett.

Tanítók ügye volt az Eötvös-alap ügye — s kié lesz ezentúl is, akkor, ha az orsz. tanítói gyűlés és nem az egyetemes gyűlés fogja a gyűjtő bizottságot megválasztani — s ki fog abban intézkedni, ha mint eddig, úgy ezentúl is, az egyes tan. egyesüle-

tek képviselői és a gyűjtő bizottság tagjai fognak az ösztöndíjak osztásában határozni az alapszabályok értelme szerint? Ugyan ki merné és ki tudná feltenni, hogy egy orsz. tanítói gyűlés, melynek túlnyomó többsége mindig az egyes egyesületek azon rendes tagjaiból állanak, kiket az egyesület titkosan választ és teljes bizalommal ruház fel, az Eötvös-alap intézménynek ártani akar, s nem a legjobb meggyőződését követi ez ügyben is. Sokan azon balhitben élnek, hogy az esetben, ha a tanító-egyesületek szövetsége valamikor az orsz. tanítói gyűlések intézménye mellett létre jöhetne, annak közgyűlésein több egyesület képviseltethetné magát, mint az orsz. tan. gyűlésen. Három éve annak, hogy a szövetség eszméje újra föltámasztatott és kilencz éve annak, hogy megszületett — s az orsz. tanítói gyűlést csak juniusban hívta össze a kormány és mégis — csak 40—50 egyesület csatlakozott a szövetség eszméjéhez *elvileg*, de 150-nél több egylet képviseltette magát az orsz. tanítói gyűlésen. Mi várható ebből? — Az, hogy az orsz. tanítói gyűléseken mindig teljesebb lesz az országos tanítóság képviselete, mint a szövetségi gyűléseken és így méltán az orsz. tan. gyűlés veheti a legtermészetesebb jognál fogva az Eötvös-alap felügyelését kezeibe. A többi tanítói gyűléseknek az a szép feladat jut, hogy annak felvirágoztatásához hozzájáruljanak, mivel az ügy őket is illeti, és mert az egyes tan. egyesületeknek mindig joguk lesz magukat az osztó gyűléseken képviseltetni és tényleg részt venni az ösztöndíjak és segélyek odaitélésében és mi szentül hiszszük, hogy ez így lesz, ha az orsz. tanítósága így kivánja!

Ne izetlenkedjünk tehát s ne azon versengjünk, hogy melyik orsz. tanítói testület kezében legyen az Eötvös-alap, hanem keljünk nemes versenyre abban, hogy melyik egylet tehet erejéhez mérten legtöbbet ezen intézmény fölvirágoztatására, mit nemzeti és tanítói büszkeségünk egyiránt megkövetel.

Az első orsz. tanítói gyűlés nem versengett senkivel az Eötvös-alap ügye fölött, az csak azt mondta ki, hogy üdvös az intézmény és méltó arra, hogy valóban országossá tétessék, hogy fölvirágoztassék és hogy annak vezetését ügykörébe veszi, ha azt az ország

tanítósága úgy akarja. Kövesse mindegyikünk és minden egyes egyletünk az első orsz. tanítói gyűlés tanító példáját e tekintetben is.

Helyes irányt adott tehát az orsz. tanító gyűlés az Eötvös-alap ügyét illetőleg nemcsak az egyes egyesületeknek, hanem az egyes tanítóknak is.

És ha e tekintetben méltán követhetjük tanító példáját, nem kevésbé kell követnünk azon határozatában, melyet *a magyar nyelvnek a nemmagyarajkú iskolákban való tanítására vonatkozólag* elénk állított. Ez aztán már komolyan belenyúl abba, mi által a népnevelés terén az egységes nemzeti szellemnek megvalósítása lehetséges. — Nagy hazafiainknak megdicsőült szellemei áldólag tekinthetnek le a magasból nemzetünk legszerényebb napszámosaira. Ezelőtt három évvel a magyarországi néptanítók egyetemes gyűlése szerényen, de egyhangulag csatlakozott azon nemzeti mozgalomhoz, mely a magyar nyelvnek mindenféle népiskolában kötelezővé tételét sürgette; ez évben már a felett tanácskozhatott az első országos tanítói gyűlés, hogy mi módon valósítható meg a törvénynek ez ügyre vonatkozó része. — Legyen áldott az országos tanító gyűlésnek az ez ügyben kiejtett minden egyes hangja s a mint nem akadt az országos tanítói gyűlésen egyetlen egy hang sem, mely megzavarhatta volna a nemzet szerény napszámosainak szent munkáját, úgy ne legyen semmiféle erő, semmiféle körülmény, mely megakadályozza azt, hogy hazánk minden egyes néptanítója, minden egyes egyesülete és testülete az országos tanítói gyűlésnek példáját követhesse. És legyen ezentúl minden egyes egyesületünkben, minden tan. gyűlésen szó arról, hogy mi a teendőnk a magyar nyelvre vonatkozó törvény kivitelében. — Tiszta magyar vidékeken lakó néptanítóink nyújtsanak segédkezet arra nézve, hogy a magyar nyelvet még teljesen nem bíró szaktársaink minél hamarább megtanulhassák nemzeti nyelvünket. — Nyissák meg előttük vendégszerető házaikat, hogy legyen minél több «java magyarunk», kiknek érdemük, hogy nemzetünk édes nyelvét tudják és terjesztik. Mi magyarajkú néptanítók pedig gyűjtsünk számukra ösztöndíjakat, hogy minél inkább kimutathassuk magyarul tanuló kartársaink iránt való rokon-

szenvünket. — Ebben mutassuk ki, hogy jó magyarok vagyunk és nemcsak abban, hogy tudunk-e alkotmányos kormányunkkal s egyéb hatóságainkkal feleselni!

És így minden egyes tárgyra nézve, mit az első országos tanítói gyűlés felvett, a határozatokban megtalálhatjuk azt, mi reánk egyes néptanítókra és egyes egyesületeinkre nézve tanító hatással bír. Legyünk azon, hogy a második országos tanítói gyűlésnek még nagyobb mértékben meglehessen reánk nézve a tanító hatása. Kezdjük azért meg minél előbb az előkészületeket a második orsz. tanítói gyűlésre s az a tizennégy egylet, melyre az országos tánítói gyűlés a vezérszerepet ruházta, ne várja be a munkára szánt időnek a két évnek utolsó hónapját, hanem álljon helyére minél előbb — s a szaklapok és azoknak szerkesztői ne abban találják fő gyönyörűségüket, hogy a múltat bírálgassák, hanem abban lássák kötelességüket, hogy a jövőre adjanak irányt.

S az egyetemes tanítói gyűlés végrehajtó bizottsága, a mely minden útat és módot felhasznált arra nézve, hogy a tanitói egyesületek szövetségének eszméjét megvalósíthassa, de ez idő szerint teljes sikert nem arathatott, azonban szívós kitartása által az orsz. tanítói gyűlésnek rég alvó eszméjét életre ébresztette — nyugodjék meg a most elért eredményben — meggyőződvén arról, hogy az esetben, ha az országos tanítói egyesületek szövetségének eszméjében a felelős alkotmányos kormány veszélyt nem látott volna, ha azt alkalmasnak találta volna arra nézve, hogy általa az egységes nemzeti szellem népnevelésügyünk terén megvalósítható: mi sem állott volna az eszme megvalósításának útjában.

Legyen az orsz. tanítói gyűlésnek a végrehajtó bizottságra is tanító hatása, tanulja meg első sorban azt, hogy az ország tanítói egyesületeinek többsége a szövetségnél jobbnak tartja és czélszerűbbnek ítéli az orsz. tan. gyűlés eszméjét.

Kiknek a számára erőltetnők tehát a szövetség létesítését? Munkálkodjék tehát az egyetemes gyűlés végrehajtó bizottsága ezentúl is azon, hogy az orsz. tan. gyűlések minél sikeresebbek legyenek; mert csak így szolgálhatja ő is ezentúl igazán azon

czélt, a melyért küzdött, mert nem az a fődolog, hogy tanítói szövetség legyen-e avagy orsz. tanítói gyűlés, ezek csak eszközök! Czélunk a nemzeti népnevelésügy fölvirágoztatása és e czél megvalósítására van már egy hatalmas eszközünk — a másikért küzdjünk-e, melyet a hatalom nem engedhet meg, míg azt már használhatjuk és tökéletesíthetjük? Az eszközért való küzdelem hevében történt személyeskedéseket pedig feledjük el kölcsönösen. A magyar nemzet tanítói karának zászlója ki van bontva már, az ország java egységes komoly munkára int bennünk, a kormány tért adott. Ki az, ki most pártoskodást szít!

Azonban nemcsak a néptanítókra és egyesületeikre nézve kell az orsz. tanítói gyűléseknek tanító-hatással bírniok, hatniok kell azoknak a népoktatás-ügy minden egyes tényezőire, nevezetesen a népiskolai hatóságokra is. — Lehetett-e, volt-e hatása az első országos tanítói gyűlésnek az intézőkre, a kormányzókra. Szerintünk igen is. Maga a közoktatásügyi kormány meggyőződhetett ezen gyűlés folyama alatt arról, hogy mihelyt maga áll élére az ország tanítóságának az egyesületi élet vezetésében, mihelyt figyelembe veszi azt, azonnal erősbül, azonnal javúl az országban létező tanítói egyesületek közszelleme és oly irányt vesz az orsz. tanítói gyűlés által, a minőt a haza érdeke megkövetel. Nem volt-e majdnem minden egyes egyesület képviselve az idei nagy gyűlésen? Nem tettek-e meg mindent az egyesületek képviselői, hogy a majdnem teljesen készületlenül összesereglett gyülekezet — a körülményekhez képest — fényes eredményt mutathasson fel. Hát még minő lehet a hatás akkor, ha a kormány több bizalmat mutat a néptanítóság iránt és nem lohasztja le a lelkesedést túlságosan is korlátozó szabályokkal, hanem komoly és alapos előkészületre időt enged s nem kell az egyes egyesületeknek képviselőiket készületlenül felküldeniök. A túlságos korlátozás ép oly veszélyes, mint a teljes korlátlanság! Ne essünk az egyik szélsőségből a másikba!

A többi iskolai hatóság is okulhatott az országos tanítói gyűlés lefolyásán; megtanulhatta mindegyik azt, hogy a miként az ország közoktatási kormány élére állott az országos tanítói

mozgalomnak és azt az ország népoktatás ügyének felvirágoztatása körül figyelemre méltó tényezőnek tekinti, müködését méltányolni akarja és föloldja azon kötelékek alól, melyek azt meddővé tették, ép úgy kell tenni minden egyes más iskolai hatóságnak is.

És ha ez így lesz, meg fognak szünni azon jogos és alapos kifogások, a melyeket a tanítói egyesületek közszelleme és hibás iránya ellen tehettek és a melyek ellen mi magunk néptanítók is sokat küzdöttünk; — mert mi azt hiszszük, hogy nálunk a tanítói egyesületek beteges közszelleme és helytelen iránya onnan származik, hogy felköltöttük s a törvény által támogattuk az egyesületi életet a tanítóság közt; de aztán magára hagytuk — semmibe vettük — s bármit tett is a tanítói kar az egyesületi életben, nem méltányoltuk s még a legutolsó iskolai szék sem vette számba, hogy mit vél a magát szakértőnek hívő tan. testület az egyik-másik népoktatásügyi kérdésben. Szóval a tanítói testületekkel egy erőt neveltünk s aztán tért meg nem adtunk neki. Csodálkozhatunk-e, hogy így azután nem vált nagy hasznunkra; az erőt értékesíteni kell.

Vajha másként lenne ez ezentúl! Mi nem kételkedünk benne; csak legyenek országos tanítói gyűléseink elég országosak és eléggé tanítóiak.

Péterfy Sándor.

MOLNÁR ALADÁR.

Közéletünk vezetői még mindig azok a férfiak, a kik a negyvennyolczas év előtti nagy reformkorszak küzdelmei között, vagy pedig azoknak közvetetlen hatása alatt növekedtek föl. Soruk évről-évre ritkul s alig volt az utóbbi időkben egy-egy évünk, a melyben gyászt ne kellett volna öltenünk ezen jeleseink egyikének-másikának elhunyta fölött. Megdöbbenve álljuk körül sírhantjukat s aggódó reménykedéssel tekintünk az ifjabb nemzedékre, a melyet a sors olyan könyörületlen sietséggel állít a réginek helyére. Aggódunk, mert az idővel növekvő súlyos föladat vár erre az új nemzedékre; aggódunk, mivel oly kevesen vannak soraik között, a kik bizonyságát adták volna annak, hogy az elhúnyó nagyok örökségét bízvá-t teheti le kezökbe a nemzet.

Apáink óriási erőfeszítéssel megteremtették a mai Magyarországot; a mi feladatunk maradt, hogy azt anyagi és szellemi virágzásra segítsük. Azok a nemzeti életet átalakító nagy reformok, melyeket ők juttattak diadalra, egyoldalúak, nem teljesek. Ők csak a jogi és politikai Magyarországot alakították át; gazdasági viszonyaink még rendezetlenek, a műveltségben elmaradtunk. A fölszabadult nép műveltség hiján nem bír jogaival élni s anyagilag meg nem erősödhetik; az önálló és politikailag független ország pedig, ha az anyagi és szellemi műveltség terén utol nem éri nyugoti szomszédait, a törvényczikkek minden oltalmazása és biztositásai daczára is alárendeltje, gyarmatosa lesz amazoknak. Ezért a legfontosabb teendők épen a köznevelés terén várnak nemzetünkre. Nagy feladat s nagy dicsőség, roppant teher és munka jutott azoknak osztályrészéül, a kikre a sors köznevelésünk újjáalkotását bízta. Törhetetlen kitartás, a jövőbe vetett hit által táplált lelkesedés, a gyors eredmény ösztökélő hatásáról és édes

jutalmáról való lemondás s a helyzetet biztosan megvilágító szakismeret — azon tulajdonok és kellékek, melyeknek közoktatásunk vezetőiben meg kell lenniök. Meg voltak a mérték teljességével halhatatlan emlékű Eötvösünkben — s Eötvös után leginkább abban a férfiúban, a ki az ifjabb nemzedéknek egyik büszkesége s közoktatásunk ügyének máris egyik oszlopa volt: Molnár Aladárban. Mint tanár, tudós, publiczista, mint a közoktatási kormányzásnak részese, a törvényhozó testületnek tagja s mint magán ember ifjú életének legszebb éveit közoktatásunk ügyének szentelte és érte áldozta fel. S pályafutásának még csak kezdetén volt, midőn kimerülve, megtörten a sírhant alatt kellett megtalálnia azt a pihenést, a melyet életében nem ismert.

Az ő emlékezetének megújítására szolgáljanak az alábbi igénytelen soraink; minél jobban megismerjük halála által szenvedett veszteségünk nagyságát, annál igazabb, mélyebb s állandóbb lesz kegyeletünk emléke iránt.

I. Molnár Aladár 1839-ben Veszprémben született, hol első iskoláit végezte. Atyja, Dénes, turvázsonyi földbirtokos 1848-ban országgyűlési képviselőnek választatván, a fővárosba költözött s fiát is magával hozta. A forradalom leveretése után atyja is kereset alá vonatott, vagyona elkoboztatott s Aladár iskoláztatása abban maradt; de a szép eszű s ritka szorgalmú gyermek öntanulás által pótolta az iskola hiányát. 1853-ban Pap Istvánnak, a tudós vámosi ref. lelkésznek keze alá került, kinek vezetése mellett pár év alatt minden mulasztását kipótolta. 1855-ben már kellőleg előkészítve beléphetett a pápai főiskolába, hol előbb a bölcsészeti, azután a theologiai tanfolyamot hallgatta s 1860-ban mind a kettőt fényes sikerrel befejezte.

Pápán anyagilag egészen magára volt hagyatva. Atyja nem segíthette, s így saját, önfenntartó munkájára volt utalva. Míg társai szórakozással töltötték szabad idejöket, addig ő tanítással foglalkozott s pénzért másolgatott. Helyzete csak akkor javult, midőn theológussá lett, mert mint ilyen már a gimnázium alsó osztályaiban tanított. Utazási kedve már ekkor nyilatkozott. Mint pápai diák gyalog járta be az ország nagy részét; mint theologus Erdély

bérczes vidékeit kereste föl, sőt egyízben Olaszországot is fölkereste. A kis városi élet és saját elhagyatottsága kissé komorrá, lehangolttá tette s korán felköltötte lelkében azt a soha ki nem alvó, magasra szálló ambicziót, mely a közügy javára szentelt, hasznos munkára serkentgette őt. Pápai tanuló korára esik első föllépése az irodalomban is; előbb ugyan csak a főiskolai önképző- és irodalmi kör kebelében, de pályadíjakat nyert dolgozatai közül három (A magyar alkotmány történeti fejlődése. A gépek jelentősége az emberiségre, és egy terjedelmes hitbölcseleti értekezés) a főiskola költségén ki is nyomatott.

II. A főiskolai tanfolyamok befejeztével pályát kellett választania s választott úgy, a mint közéletünk elnyomatásának ama szomorú korszakában sokan a nagyratörekvő ifjak közül: a papi pályára lépett s előbbi mentora, Pap István mellett volt egy ideig Vámoson ref. segédlelkész. Alig volt 21 éves, midőn Vámosról elhivatván, Kerkapoly Károly pápai bölcsészettanárt — ki betegsége miatt hosszabb időre fürdőkbe ment — fényes sikerrel helyettesité a kollégiumi tanszéken. Híre ment ekkor a fiatal tanárnak, s 1862-ben a pesti ref. theológiai intézethez hívták meg a bölcsészeti tanszékre. Tanítványai — theológusok és a gimnázium két felső osztályának növendékei — kiknek, fiatalságánál fogva inkább kortársuk volt, benne ép annyira tisztelték a komoly és tudós tanárt, mint szerették a szives barátot és nyájas vezetőt. Rendkívüli munkássága, melyet pesti tanársága idején kifejtett, annyira megtámadta eredetileg is gyönge egészségét, hogy barátai komolyan kezdtek aggódni életéért, s 1864-ben hosszabb időre volt kénytelen félbeszakítani tanári működését.

Ez időben az irodalom terén is mind ismeretesebbé vált magvas dolgozatai által, s irodalmi működését a tanári szék elhagyása után is serényen folytatta. Egyházi és iskolai érdekű kisebb dolgozatain kívül föképen bölcseleti irodalmunkat gazdagította, s működése nem maradt elismerés, sőt kitüntetés nélkül; a m. tud. Akadémia 1867-ben levelező tagjául választotta.*)

* Nagyobb bölcseleti dolgozatai közül kiemeljük a következőket: átdolgozata Erdmann *„lélektani leveleit“*; kiadta a *„Bölcsészet története“* cz.

III. Megrongált egészsége némileg helyre állván, nagyobb útazást tett Németországban, Svájczban és Felső-Olaszországban, kiváló gondot fordítva mindenütt a tanügyi viszonyok megfigyelésére. A mit tapasztalataiból, hozzájuk füzött észrevételeiből, s a közoktatás ügyét illető eszméiből nyilvánosság elé bocsájtott, a legtágabb körökben méltó feltünést okozott. Általános európai műveltsége, mély és alapos szakképzettsége, csudálatra méltó munkabírása az ifjabb nemzedék egyik legkiválóbb egyéniségévé tették az alig 28 éves ifjút. Olyan erő, olyan tehetség volt, a milyenre a hazának ekkor nagyobb szüksége volt mint valaha. A nagy közjogi kiegyezés 1867-ben megköttetett. Serényen láttak hozzá államférfiaink a kormány szervezéséhez. E lelkesedve serénykedő kormányférfiak között első helyen állott Eötvös József báró, a közoktatásügy minisztere, a kinek — ha az elmúlt idők mulasztásaira s a teendők óriási számára gondolt — égett a munka kezei között. Közoktatásunk ügyét egészen újból óhajtotta szervezni, s ennek a roppant föladatnak a megoldásában olyan férfiakra volt szüksége, a kiknek tehetségében s odaadó munkásságában egyiránt megbízhatott. A többek közt Molnár Aladárt is meghívta minisztériumába. Eleinte csak szerény titkári helyet foglalt el, de szakértelme, buzgósága, nemes idealizmusa és szeretetre méltó egyénisége által csakhamar annyira megnyerte Eötvös bizalmát, hogy ez nemcsak osztálytanácsossá mozdította elő, hanem a legfontosabb munkálataiban szakreferensül használta.

Ezzel Molnár Aladár pályafutásának egészen új fordulata kezdődik. Ezentúl munkásságát teljesen, csaknem kizárólag közoktatásunk ügyének szenteli; testestül-lelkestül az övé úgy a közélet sokszor heves küzdelmei közepett, mint a könyvei között folytatott csendes irodalmi foglalkozás pihenő óráiban. Természetével ellenkezett, hogy valamit félig tegyen; s bármennyit tett is, mindig talált még tenni valót; a mindennapi élet ezerszeres ügyeibajai foglalkodtatták, de fenkölt idealizmusa megóvta őt az elfásu-

művének első részét; akadémiai székfoglalója megjelent e czímen: „*külön tudomány-e a bölcsészet?*“

MOLNÁR ALADÁR.

lástól. A jelenben élt, de a jövő számára dolgozott, s ettől az időtől kezdve halála pillanatáig része, és pedig nagy része volt közoktatásunk és közművelődésünk minden mozzanatában. «A mi e téren alkottatott — úgymond Szász Károly — mind az ő közreműködésével történt — s a mi még megalkotandó, az ő közreműködésére várt.»

Részt vett az 1868-ik évi népoktatási törvényt előkészítő munkálatokban. Az első tanítóképző intézetek szervezésében is ő volt Eötvösnek jobb keze. Hogy e czélra tanulmányokat gyüjtsön, beutazta Bajorországot és Svájczot, Hollandiát és Belgiumot, s eme országok népoktatási intézményeiről oly jelentést készített, a melyet németre is lefordítottak, s a melynek kitünőségét tekintélyes angol folyóiratok is dicsérettel méltányolták.* A siker fokozta buzgalmát s hivatalos elfoglaltsága mellett is oly irodalmi tevékenységet fejtett ki, a mely a legerősebb szervezet egészségét is próbára tette volna, az övét megrontotta, fölemésztette teljesen. Eszméiben élt s eszméi éltették. Közoktatásunknak alig volt olyan fölmerülő kérdése, a melyhez irodalmi úton hozzá ne szólt volna, s hozzászólása nem maradt soha sem hatás nélkül.** Mindenütt segíteni óhajtott, ha valamiben s valahol hiányt látott. S ha nem akadt más vállalkozó, megtette ő maga a mit szükségesnek tartott. Így indította meg — nem tekintve a magára vállalt munka súlyos voltát — ezen időben a „*Néptanítók Ismerettárát*" is, melyből azonban csak az első kötet jelent meg. Rendkívüli buzgóságot fejtett ki ezen idő alatt a tanítói póttanfolyamok szervezése, szakiskolák — különösen gazdasági és szőlőszeti népiskolák — felállítása körül. Buzgóságának és emberszeretetének maradandó szép emléke a balatonfüredi „*Szeretetház*", hazánkban az elzüllött, elha-

* Svajczban és Bajorországban szerzett tanügyi tanulmányok. Buda, 1871.

** Fontosabb közoktatásügyi dolgozatai ez időből a következők:

1. *A tanfelügyeletről hazánkban és a külföldön*; 2. *A néptanítók nyugdíjazásáról*; 3. *A gazdasági népoktatásról külföldön és hazánkban.* — Mindezek megjelentek a „*Közművelődési dolgozatok*" cz. sorozatban, melyet 1872-ben az Athenaeum adott ki.

gyatott árvagyermekeknek első szív- és elmeképző otthona. Ez az ő műve egészen, de része van a budapesti hasonló intézet létrehozatala körül is.

IV. Időközben meghalt br. Eötvös József, kihez Molnár Aladárt gyöngéd szeretet és mély tisztelet csatolta. A kiválóan bizalmi állás, melyet minisztériumában elfoglalt, megszűnt s ő azonnal benyujtá lemondását. Pauler miniszter nem fogadta el a lemondást; de utóbb mégis kénytelen volt engedni, mivel Molnár Aladár állhatatosan megmaradt első elhatározása mellett. Ekkortájt történt, 1872-ben, hogy a veszprémmegyei nagyvázsonyi kerület országgyűlési képviselőjeül választotta. Molnár Aladár ettől az időtől kezdve csaknem haláláig tagja volt a törvényhozó testületnek, a hol csakhamar a legkiválóbb férfiak sorába emelkedett. A parlamentben azon férfiak közé tartozott, kiket minden párt mindenkor nagy figyelemmel hallgatott. Nagy hatásának titka pedig nem szónoki tehetségében rejlett, hanem tudományos és gyakorlati szakműveltségén kívül főképen szeretetre méltó egyéniségében. A vitatkozásban nem vált soha sem szenvedélyessé, s a pillanat heve által el nem ragadtatta magát. Erős meggyőződése, mely a makacsságig ragaszkodóvá tette saját, jól megfontolt s mélyen megállapított nézeteihez; az a tudata, hogy ő a legjobbat akarja, s az a hite, hogy a legjobbat sürgeti is: soha sem tették türelmetlenné az ellenkező nézetek iránt, melyeket mindig csak objektiv erősségekkel igyekezett megczáfolni, durván soha sem támadott. Vitatkozási modora soha sem sértette ellenfeleit; beszédközben a szenvedély soha, egy perczre sem ragadta el. Előadása, mely az élcz, szatira, sőt a humor elemeit is nélkülözte, mely a szív és érzés hurjait is ritkán pendítette meg, mely csupa tanulmányon alapult s kizárólag érvekkel küzdött, azért soha sem vált unalmassá, mert világossága, szabatossága jóltevőleg hatott, s a meggyőződés melege ajkairól átsugárzott hallgatói lelkébe is.*)

Törvényhozói munkásságáról tegyenek tanuságot a követ-

* *Szász Károly*: Molnár A. életrajzában, Vasárnapi Ujság, 1881. 34-ik szám, 539. l.

kező adatok. *A középiskolai törvény* bizottsági tárgyalásakor 1874-ben mint előadó különösen kitüntette magát, s valahányszor e törvényjavaslat kölönféle változatokban szőnyegre került, mindannyiszor lényegesen hozzájárult e fontos és kényes ügy tisztázásához. A *kolozsvári egyetem* felállításáról szóló törvényjavaslatnak is ő volt bizottsági előadója. 1873-ban a bécsi *világkiállításon* a nemzetközi jury közoktatási csoportjában 8 hétig dolgozott, s több bizottságnak volt előadója, így pihent a parlamenti küzdelmek emésztő fáradalmai után. Különösen nagy tevékenységet fejtett ki a *néptanítók nyugdíjazása* érdekében, mely 1875-ben csaknem kizárólag az ő tervezete alapján emeltetett törvényerőre. Egyetemes tanügyi tanulmányai és tapasztalatai között kiváló helyet foglalt el a *felsőbb leányoktatás*. Eszméit, terveit s tapasztalatait ezen nagy fontosságú kérdés körül egy önálló kötetben bocsájtotta a nyilvánosság elé.*) Ment volt ő minden idegen földről importált emanczipaczionalis törekvésektől s szigorúan az egyéni jellemű, nemzeti irányú, általános női műveltséget tartotta szem előtt. Ez értelemben szólalt fel e nálunk eddig figyelembe alig vett fontos kérdés mellett az 1873-ik évi költségvetés alkalmával. És el lőn határozva a budapesti áll. felsőbb leányiskola felállítása, mely 1875-ben az ő általa kidolgozott szervezet szerint kezdte meg működését. Az új intézet három éven át ugyancsak az ő igazgatása alatt is állott, s hogy csakugyan szükség volt rá, s jó szervezeti alapokon indult meg, mutatja gyors kifejlődése és felvirágozása. Az óhajtott s részben elért szép eredmény annyira lelkesíté, hogy 1876-ban legnagyobb részt az ő izgatásai következtében a törvény-

* *A nőképzés hazánkban és a budapesti állami felsőbb állami leányiskola.* Budapest, 1876. — Irodalmunkban nincs munka, a mely nőnevelésünk ügyét oly magas szempontból s mégis oly gyakorlatias felfogással világítaná meg, mint M. A. kis könyve. Sok időbe is fog telni, míg azok a miket ő könyvecskéjében óhajtásaiképen kifejtett, megvalósulnak; még több időbe, míg nőnevelésünknek más irányt adhatunk, mint a melyet ő tüzött ki. Óhajtjuk, hogy mindazok, a kik nőneveléssel foglalkoznak, ezen könyvecskével tüzetesen megismerkedni el ne mulaszszák; azok számára, a kik ezt nem tehetnék, kiválogattuk a munka főbb eszméit, szebb gondolatait és azokat összefoglalva a következő czikkben közöljük.

hozás elhatározta a marmaros szigeti és trencséni felsőbb leányiskolák felállítását is.

Legutolsó, országszerte nagy föltünést keltett beszédét a *zsidó szeminárium* ügyében tartotta, mely beszédben ritka összhangban egyesült az emberszeretet és fölvilágosodás, a mérsékelt, józan gondolkodás, meg az állami és egyházi érdekek körültekintő, tapintatos felfogása.

Mivel tanügyi működésének törvény útján szélesen s legáltalánosabban elterjedt eredménye főképen a népoktatás terén volt érezhető, azért különösen a néptanítók között talált legnagyobb elismerésre, a legmelegebb szimpathiákra s megingathatatlan népszerűségre. Tiszteletbeli tagja volt számos tanító-egyesületnek, a pedagogiai társaság elnökének választotta s az 1874-ben és 1878-ban tartott egyetemes tanítógyűlések tanácskozásait is mint elnök ő vezette a legnagyobb tapintattal. Ezek mellett saját egyházának autonomikus tanácskozásaiban is élénk részt vett, s 1879-ben a magyarországi ref. egyház konventi bizottságának felszólítására elkészíté a *„köznevelés és közoktatás szervezetének szabályzata a magyar reformált egyházban"* cz. javaslatot, hogy az iskolaügyet az egybegyülendő zsinat erről szóló külön egyházi törvénynyel annál könnyebben rendezhesse.

V. Talán nem lesz fölösleges röviden körvonaloznunk, milyen elveket vallott, milyen eszméket hirdetett, s milyen állást foglalt el Molnár Aladár a tanügypolitikai nagy kérdésekben. Csak a népoktatási kérdésekre terjeszkedünk ki s mindenütt saját szavaival fogjuk őt jellemezni. Meggyőződésének alapjául szolgált, hogy *a nemzeti műveltség megalapitásában, fejlesztésében és terjesztésében a népiskolát illeti meg az első hely.* «Nem akarom állítani — úgymond — hogy a népben a szükséges műveltséget kizárólag a népiskolai oktatás által lehetne kifejteni. Sőt elismerem, hogy e czélra sok egyéb igen fontos tényezők közreműködése kivántatik. Az egyházaknak, az erkölcsi s vallási élet fejlesztésére irányzott tevékenysége, jó igazságszolgáltatás, kellően rendezett erélyes közigazgatás, a törvényhozás bölcsesége, a műveltebb osztályok jó példái, erkölcsei s a néptömegre társadalmi úton való hatásuk, mindez

ép oly szükséges a nép művelődésének előmozdítására, mint az iskolai tanítás. *De viszont az sem tagadható, hogy a jó népiskolai tanítás tekintendő a műveltség legközvetlenebb terjesztőjéül, alapvetőjéül. Az elméket ez teszi fogékonyakká és képesekké a későbbi egyéb jó hatásoknak is befogadására s másfelől ez biztosítja lehetőleg az előítéletek és gonosz irányú csábítások ellen.*" *

Azonban nem elég a népnevelés fontosságát hirdetni; érte tennünk, áldoznunk is kell. Különösen kárhoztatja a jogi szempontnak e téren is minduntalan való előtérbe tólását, mely tanügyünk haladásának egyik legnagyobb akadálya. «Eddig az iskolai ügyben is — úgymond — inkább csak juristanép voltunk. Az egyházaknál, a községeknél, a megyei iskolatanácsoknál, úgy mint a törvényhozásban, a főfigyelem csak a külső jogi viszonyokra irányúlt. Mi joguk van egymással szemben felekezeteknek és kormánynak s az ő közegeiknek, meg az iskolatanácsoknak; hogyan tartotta meg egyik vagy másik a törvény által kijelelt hatáskör határát? Menynyiben van liberális színezete egyik vagy másik (akár egyházi, akár polgári) hatóságok által tett intézkedéseknek, s több eféle kérdéseket tekintettek lényegesekül. Ha azután kiderül, hogy az illető hatóság a törvényes formát megtartotta, vagy épen még liberális is volt: nyugodt lehet, ha az oktatás érdekében semmi sem vagy igen kevés történik is a valóságban.» **

Szembeszáll azokkal is, a kik a felsőbb oktatásnak a népnevelés fölötti elsőbbségét hirdetik s Eötvös ama szavaira mernek hivatkozni, hogy a nap sugarai is előbb a hegyormokat aranyozzák meg s csak azután hatnak le a völgybe. «Figyelmeztetjük őket — ily szavakkal fordul hozzájuk — hogy *a nap sugarai is csak akkor termékenyítik meg a földet, midőn már nem csupán a bérczeket, hanem a völgyeket és tereket is elárasztják fényükkel, melegükkel: figyelmeztetjük őket, hogy csak az az önálló, életrevaló nemzeti műveltség, mely nem idegen fényképen kívülről sugárzik be, és reflek-*

* A néptanitók nyugdijazása cz. munkájában 14. lap.
** U. o. 15. lap.

tálódik a társadalom fenső körein, hanem a melynek gyökerei a nép lelkében ágaznak el s onnét hajtanak dús növényzetet.“ *

Hogy a népnevelés az őt megillető fontosságú helyet elfoglalhassa a nemzet életében, s megteremhesse azon áldásos gyümölcsöket, melyeket tőle várunk: mindenekelőtt s mindenekfölött *jó tanítókra* van szükség. «A jó tanításnak — ezt vallotta ő — leglényegesebb feltétele nem az iskolának felekezeti vagy községi jellege, hanem: *a jó tanító.* A jó tanító alatt értem azt, ki elmetehetségénél, képzettségénél s testi erejénél fogva alkalmas a korszerű tanításra és a ki ezenfelül képes minden mellékfoglalkozást félretéve, teljes buzgósággal s odaadással hivatalának élni. Ha sikerülne az egész országban elegendő számmal szerezni ilyen jó tanítókat, vagy legalább olyanokat, kiktől joggal megvárhatjuk, hogy e pályára elég talentummal és készültséggel lépjenek, s hogy kizárólag hivataluknak éljenek: akkor ezen egyetlen tény által meg volna vetve népnevelésünk felvirágzásának alapja.» **

De az iskola és tanító *elszigetelten* nem teljesítheti nagy nemzeti missziójá̀t. «Ha azt akarjuk — így szólt az ország tanítóihoz — hogy az országnak bármely nyelven beszélő összes fiai egy közös hazai szellemtől áthatott s lelkesített nemzettestet képezzenek: akkor egy közös szellemtől áthatott nemzeti nevelést kell teremtenünk. Ily nemzeti nevelést pedig csupán törvényekkel vagy rendeletekkel magukkal, akár valamely egységes tanrendszerrel még nem lehet létrehozni. E czélra legalább is oly lényegesen szükséges egy közös érzelmekből táplálkozó, helyes közvéleménynyel bíró, szóval öntudatos közszellem által vezérelt tanítói kar, a melynek tagjai az őket lelkesítő érzelmeket s képzeteket átöntik növendékeiknek s a népnek lelkébe is.» ***

A tanítókat figyelmezteti állásuk fontosságára; de lelkökre köti kötelességeiket is. Szerénységre inti őket: „*Ne beszéljünk úgy,*

* A magyarorsz. néptanítók II. egyet. gyülésének naplója. 150. l. (M. A. elnöki beszédében).

** Néptanítók nyugdijazása 16. l.

*** A magyarországi néptanítók II. egyet. gyülésének naplója. Id. h. 152. l.

mintha nem is a tanító volna az iskoláért, hanem a tanítói állomás a tanító személyeért". S megmutatja nekik boldogulásuk legbiztosabban czélra vezető útját, mondván: «Meg vagyok győződve arról, hogy a mely mértékben fognak a tanítók szellemi fensőbbségeik — kötelességük példányszerű teljesítése és odaadó buzgóságuk — által a népnevelésre hatni: azon mértékben fog a népre való befolyásuk is növekedni s azon mértékben fognak maguk iránt mind nagyobb anyagi és erkölcsi elismerést kivívni.» *

A mily elfogulatlan felvilágosultság és nemes idealizmus nyilvánul a népoktatás fontosságáról táplált felfogásában; a mily önzetlen ragaszkodással és jóakarattal viseltetik a tanügy munkásai iránt: ép oly határozott és megingathatatlan álláspontot foglal el úgy az egyházi autonomiákkal mint az állammal szemközt. Amazokhoz így szól: «Nemcsak tisztelője, de határozott híve vagyok a közoktatás terén is az igazi autonómiának és a teljes tanszabadságnak. Mind az egyházak, mind általában a vallási és világi testületek autonomiái mind meg annyi várai a szabadságnak és erőforrásai a köztevékenységnek. De ne feledjük, hogy akármely téren, bármely kormányzási s igazgatási forma nem czél, hanem csak eszköz, eszköze azon czélnak, melyet a jó igazgatás által el akarunk érni. A közoktatás terén is, akár az egyházaknak, akár a községeknek vagy más testületeknek autonomiája csak annyiban üdvös, sőt csupán annyiban jogosult, a mennyiben az oktatásügy kellő kezelésére és emelésére alkalmasnak s elegendőnek bizonyítja magát. A czél az önálló nemzeti műveltség terjesztése és emelése. És azon nemzet, a melynek egész élete s fennmaradása kulturájától függ, nagy bűnt követne el, ha e czélt bármely érdeknek s formáknak alárendelné és feláldozná, vagy ha annak megvalósítására nem a legalkalmasabb eszközöket használná. A menynyiben tehát akár egyházi, akár a polgári községek maguk bírják és tettleg akarják a közoktatást jól kezelni, ám tegyék; vétek volna a kormánynak beleavatkozni. De a hol ők nem bírják, vagy nem akarják, ott az államnak s kormányának kötelessége teljes erélylyel

* U. o. 121. l.

fellépni s az ügyet kezébe venni. *A fődolog az, hogy a kultura haladása ápoltassék; az másodrendű, hogy ki teszi.**

Bár szükségesnek tartja az állam legfőbb felügyeletét s közvetlen beavatkozását is ott, a hol mulasztások történnek: kárhozatosnak tartja s elítéli az államnak mindenbe avatkozását e téren is. «A tanügynek az államkormány kezeibe való teljes központosítása, a mellett, hogy az állam pénztárát roppant s talán ezen idő szerint el sem viselhető összegekkel terhelné, a közoktatás monopolizálására vezetne s már ez által is gátolná a kultura többoldalú szabad kifejlődését. De mindezeknél még károsabb hatású volna az, hogy a polgárokat (úgy egyeseket mint testületeket) elszoktatná az oktatás terén való szabad öntevékenységtől, annyira, hogy gyermekeik nevelését s az ismeretek terjesztését is az atyáskodó kormánytól várnák alamizsnaképen. *Holott bármely országban csak az a kultura lehet szilárd alappal bíró, az egész nép életét irányzó, igazán nemzeti müveltség, mely az összes polgárok öntevékenységével s közreműködésével fejlődik ki vagy honosíttatik meg.*" **

VI. De ideje is már az életrajz megszakított fonalát ismét fölvennünk. Szomorú kép tárul elénk s a bánkódás és levertség érzete öntudatlanul habozásra készt. A hajthatatlan akaratú, munkásság után sovárgó lélek küzdelmét látjuk, a betegség által gyötört, gyengülő testi erőkkel. E fényes szellem utolsó erőfeszítéseinek leszünk tanui; magasra fellángol még egyszer, hogy aztán örökre kialudjék . . .

Molnár Aladárra a politikai viszonyok alakulata mély benyomást tett. Tekintélye, népszerűsége és kivívott sikerei daczára is únni kezdte a parlamenti életnek fárasztó munkáját s aprólékos, sokszor kicsinyes s elkedvetlenítő küzdelmeit. Visszavágyott a csendesebb tanári székre, de nem azért, hogy pihenést keressen, hanem hogy annál nagyobb körű s kedve szerint való irodalmi tevékenységet fejthessen ki. Sokféle terve volt. Végre elhatározta, hogy az Akadémia felszólítására megírja a magyar közoktatás tör-

* A népiskolai tanfelügyelet. 13—14. l.

** U. o. 14. l.

ténetét a XVIII. században. S a mint élhatározta magát, azonnal a legnagyobb lelkesedéssel fogott a terv foganatosításához. Alapvető, nagy időkre szóló munkát óhajtott teremteni, s hogy ezt tehesse, minden megközelíthető forrást ki akart meríteni. E végből még 1879-ben fölment Bécsbe, hol ő felsége által külön kihallgatáson fogadtatott s a király kegyelméből megnyílt előtte a cs. és kir. titkos levéltár is, melybe Molnár előtt magyar tudós nem nyert még bebocsájtatást.

Munkáját eredetileg két kisebb kötetre tervezte: az elsőben akarta adni a bevezetést s a közoktatás történetét Mária Terézia alatt; a második nagyobb részbe akarta szorítani azon nagyhatású reformok leírását, melyeket a közoktatás terén II. József léptetett életbe. De az anyag gyüjtés közben oly óriásivá növekedett kezei közt, hogy eredeti tervéről korán le kellett mondania s szélesebb alapon, nagyobb szabás szerint kellett fölépítenie irodalmi munkásságának ezen kimagasló emlékét. Életének utolsó két évében akaratának teljes szívósságával, termékeny elméje minden gondolatával, egész lelkesedésével ennek a munkájának élt; az első terjedelmes nagy kötetet el is készítette, de közoktatásunk történetének ismertetésében csak Mária Terézia uralkodásáig juthatott. A folyó év tavaszán, húsvét táján jelent meg a várva-várt könyv; az irodalom osztatlan örömmel fogadta azt, s lelkesült dicséretekkel halmozta el a szerzőt.*) De az elismerés koszorúja csaknem későn érkezett a kimerültség és senyvesztő betegség által ágyba szegzett íróhoz.

A kezdettől fogva gyenge testalkatú férfiút az erőltetésig hajtott munkásság, a legnemesebb ambiczió, a használni kivánás buzgalmától sarkalva, az utóbbi években szemmel láthatólag sodorta az enyészet felé. A jelen év tavaszán egy erős tüdőgyulladás azután annyira vitte, hogy barátai és orvosai már ekkor kétségbe estek felgyógyulhatása iránt, s a válságos fordulat nehány napja alatt csaknem óránként elfojtott lélekzettel várták halálát. A gondos

* A magyar közoktatás története a XVIII. században. I. kötet. 188. l. L. ismertetését folyóiratunk *májusi* számában a 399—406. lapokon.

ápolás még egyszer lábra állította őt; de épen csak annyira, hogy Gleichenberge szállíttathatták, a mellbetegek Mekkájába. Onnan elejénte jó hírek érkeztek róla s barátai remélni kezdték, hogy a drága és hasznos élet még legalább nehány évre meg lesz mentve a munkásságnak, a hazának. Hiú remény! A mindig gyönge, s most kétszeresen megtámadott test nem állhatott ellent a halál szárnycsapásainak s a lélek, mely még maradni kivánt — nem a lét gyönyörűségéért, hanem hogy befejezetlenül ne kelljen hagynia munkáját — hasztalan támogatta végső küzdelmökben a hanyatló testi erőket. — Idegen földön, Gleichenbergben, húnyt el, s utolsó kivánsága az volt, hogy a haza földjén, Balaton-Füreden temessék el, a hol édes anyja és atyja hamvai is nyugosznak.

Halála híre, mely augusztus 16-án érkezett a fővárosba, kínos megdöbbenést s mély, őszinte részvétet keltett országszerte. Hazaszállították földi maradványait, és augusztus 23-án a balaton-füredi sírkertben helyezték örök nyugalomra 1871-ben elhúnyt édes atyja mellé, a hova maga is kivánkozott. Sírja örökre magába zárta a nemzetnek ifjú életéhez fűzött nagy reménységeit; de tettei élnek s munkássága hosszú időn termi nemes gyümölcseit. Kortársai szerették, tisztelték, meghajoltak érdemei előtt; a jövendő nemzedék lelkesedni fog és tettekre hevül példáján.

—*n*.

MOLNÁR ALADÁR

A NŐNEVELÉSRŐL.

1. A nőnevelés fontossága.

A nevelés leglényegesebb része kétségkívül pótolhatatlanúl a család körében történik és a család körében főleg az anya hivatása az. Ha tehát azt akarjuk, hogy ifjaink jó családi nevelést nyerjenek, akkor módot kell nyújtani arra is, hogy művelt anyák képeztessenek. Különösen ilyen országban, mint a mienk, hol a vallási és nemzeti különbségek oly sok irányban választják el a honpolgárokat, kétszeresen fontos, hogy jó intézetek által jó honleányok neveltessenek. Mert ha nem állítom is, hogy talán az értelmi képzés nyújtásában volna a nőknek túlnyomó befolyásuk; de igenis azt merem mondani, *hogy a ki a nőnevelést kezében tartja, az a jövő nemzedék érzületét tartja kezében.*

2. Férfi és nő.

A két nem közt levő különbséget nem abban találom, hogy a nőknél ugyanazon tehetségek kisebb mennyiségben és tökéletlenebb mértékben volnának meg, mint a férfiaknál; *hanem abban, hogy ugyanazon általános emberi tulajdonok és tehetségek a nőben a női alkatnak megfelelőleg más arányban és más módon fejlenek ki.* Némely emberi és szellemi képesség a nőben fejlik ki nagyobb mértékben, másik a férfiúban; egyik ennél, másik amannál válik uralkodóvá; azután ugyanazon emberi tulajdonok a nőnél ilyen minőségben, a férfiúnál meg amolyanban képződnek ki. Úgy a tulajdonképeni tehetségeket, mint az akarást, a jellemet és az

egész erkölcsi cselekvékenységet illetőleg nem ezek mennyiségében és értékük csekélyebb vagy nagyobb voltában, hanem minőségükben, egymáshoz való arányukban és a tevékenység módozataiban különbözünk. Épen ezért egészítik ki egymást a férfi és a nő, mert mindenik azt találja fel a másikban, mit magában kisebb mértékben vagy épen hiányzóul érez.

3. Egyenjogúság férfi és nő között.

Elismerem és vallom, hogy a teljeskorúvá lett nőnek személyére, munkájára s vagyonára nézve ugyanazon mértékű szabadsággal és tulajdonjoggal kell bírnia, mint a férfinak a magáéra nézve; hogy a családban a feleségnek a férjjel teljesen egyenjogúnak kell lennie, és pedig egyenlőnek mind a kötelességek, mind a jogok mértékét tekintve. A világért sem óhajtom, hogy az egyik nem, mint talán gyöngébb, a másiknak mint erősebbnek hatalma alatt álljon; hanem azt látom, hogy a *két nem közt az életben már a teremtő által alkotásukban megállapított munkafelosztásnak kell lenni s egyenjogúságuk abban áll, hogy mindegyiknek teljes joga van egyéniségét kiképezni s az életben ezen egyéniségéből folyó feladatát és a szerint választott munkakörét betölteni.*

4. A nő a családban.

Nem tehetek róla, de minél tovább gondolkozom e tárgyról, annál szilárdabb lesz meggyőződésem, hogy a nő számára, ha nem is kizárólagos és egyedüli, de legtermészetesebb munkakör s legüdvösebb életpálya a *családélet*, illetőleg az, hogy a családi életet mint feleség és anya vezesse. A főzéstől kezdve a kötésen és hímzésen át egész a magas politika szövéséig kevés munka van az életben, a mit a férfiak részint úgy, részint jobban nem tudnának teljesíteni mint a nők. De a családi élet vezetésében és rendezésében, meg az anyai szeretet teendőiben, a nők teljesen pótolhatatlanok. E munkakörnek felel meg legjobban az ő egész valójuk s annak minden tulajdonsága és képessége elannyira, miként erősen meg vagyok győződve, hogy ha a nők ma kilépnének ebből a körből, az az erkölcsi intézmény, a melyet családnak

nevezünk, fentarthatatlan volna és szétbomlanék. És vajjon javukra válnék-e ez akár a férfiaknak, akár a nőknek? Én ellenkezőleg azt hiszem, hogy a családi intézmény megszüntével mind állami, mind társadalmi életünk, mind egész kulturánk tönkre menne. Minden hazafiúi erényeink s társadalmi erkölcseink a családi életben gyökeredzenek s folyton onnét nyerik táplálékukat. Innen fejthető meg, hogy a nemzeteknek állami nagysága és egész közélete bensőleg a szerint emelkedik vagy hanyatlik, a mint náluk az erkölcsi családélet tiszta, erős vagy sülyed.

5. A nő a családon kívül.

A család a nőnek bár első és legtermészetesebb, de nem egyedüli munkaköre s minden olyan esetben, melyben tőle nem függő okokból e munkakört nem választhatja, nemcsak joga, de kötelessége is más életpályát keresni. Ily esetben feladata munkaerejét a társadalom javára értékesíteni még akkor is, ha arra az anyagi szükség nem kényszeríti. Igenis, a férfival egyenlő joga van mindazon életpályára, mindazon foglalkozásra, a melyre állandóul képes, de — jegyezzük meg jól — nem csupán izomerejével és műveltségével képes, hanem női jelleménél fogva is.

Ezért a nevelésnél nem csupán a jövendő családéletre, hanem arra is tekintettel kell lenni, hogy a nő az életben minden körülmények között saját erejéből meg tudjon állni, fen bírja magát tartani. Még ha kenyerét nem kell is munkával keresnie, legalább szellemileg fentartó nemes munkát találjon s ne a pipereasztal legyen egyedüli tere tevékenységének. E czélra legalkalmasabb az a mód, hogy a nevelésben a nőiséggel összhangzó, általános műveltséget adjunk a növendéknek; hogy a szükséges ismeretek tanítása mellett benne önálló gondolkodást, erős akaratot és munkaszeretetet képezzünk ki. De ezen általános műveltségre irányzott nevelés mellett szükséges a különös szakoktatás is, különösen oly leányok számára, a kik körülményeiknél fogva korábban elhatározhatják magukat különleges szakképzettséget igénylő életpályákra. E szakoktatás leginkább külön szakiskolák-

ban eszközölhető czélszerűen. Ilyen intézetekül tekinthetők a tanítónőképezdék, a női ipar- és kereskedelmi iskolák, távirdai tanfolyamok stb.

6. Milyen legyen nőnevelésünk?

Abból az állításomból, hogy a nőt a házi, családi életre kell nevelnünk, nem következik az, hogy a leánytanintézeteknek szakiskoláknak kellene lenniök, melyekben a növendékek gazdasszonyokká, feleségekké és anyákká képeztessenek ki, mint p. o. az ifjak a gazdasági iskolákban gazdákká, a kereskedelmi iskolákban kereskedőkké. Valamint a fiúkat az iskolában nem férjekké és apákká, hanem művelt férfiakká képezik: hasonlóúl a leányokat is általános műveltség nyújtása s a női jó tulajdonok helyes kifejtése által művelt nőkké kell nevelni. Legjobb feleség és legjobb anya az a nő, ki neveltetésében a nőiség gondos megőrzése s teljes kifejtése mellett magasabb (férjeével legalább is egyenfokú) szellemi műveltséget nyer.

7. A felsőbb leányiskolák hivatása.

Hazai nőnevelésünk legnagyobb s legégetőbb hiányának tartom azt, hogy nincsenek köztanító-intézetek azon középosztályú családok leánygyermekei számára, kiknek vagyoni, társadalmi helyzetüknél meg műveltségük fokánál fogva több és mélyebb képzettségre van az életben szükségük, mint a minőt a népoktatási tanintézetekben nyerhetnek, és másfelől, a kiknek szülői még sem képesek arra, hogy akár a házhoz szerezzenek jó nevelőket, akár leányaikat vigyék el messze földre, drága intézetekbe.

Ezen, a vagyonosságban és műveltségben középosztály képezi a nemzet zömét, törzsét; és az egész nemzeti műveltség érdekéből is kiváló fontosságúnak tartom, hogy e középosztály leánygyermekei saját hivatásuknak megfelelően ép oly mérvű kimüveltetést nyerjenek, mint a minőt a fiúk a gimnáziumokban és a reáliskolákban.

A nők megmérhetetlen befolyással vannak nemcsak az anyai nevelés, hanem a társalgás és férjeikkel együttélés által is a férfiak

érzületére és művelődésére. Művelt nők társasága mindig jótékony nevelő iskolája a férfiaknak. Minél nagyobb számmal vannak hazájukat szerető, művelt hölgyek, annál nagyobb számmal lesznek lelkesedni tudó és hű hazafiak. Erősen hiszem, *hogy ha az ország leányainak nemzeti magyar szellemben való jó nevelését minden vidéken eszközölhetjük, ez által nagy mértékben biztosítjuk a haza egységét s a nemzeti közszellemet is.*

Azután a házasság boldogságának egyik feltétele az, hogy a feleség férjével a műveltségnek egy színvonalán álljon, különben hogyan érthetik meg egymás érzelmeit, gondolatait s törekvéseit? hogyan lehető közöttük a szerencsés együttélésre szükséges összhangzás. Tehát a férjek családi boldogságának érdekéből is szükséges, hogy a nőket az általános műveltség ugyanazon színvonalára emeljük, melyet az erre rendelt tanintézetekben a férfiak nyernek. Vajjon nem szégyenletes-e azon mulasztás, mely eddig e tekintetben bennünket terhel?

Gimnáziumainkban és reáliskoláinkban is a képzés sikerének jelenben egyik legnagyobb akadálya az, hogy a fiúk nagy része rosszúl neveltetik a háznál és a mit az iskolában építenek bennük, azt otthon lerontják. Neveljenek művelt jó anyákat s a középiskolákból egészen más ifjúság fog az egyetemekbe lépni, mint jelenleg.

ORSZÁGOS NŐIPARKIÁLLÍTÁS.*

I. Kiállítás után.

Az országos nőiparkiállítás véget ért, s mire a jelen sorok napvilágot látnak, már a gyümölcskiállitás mögött is bezáródtak a vigadó termei. Legyen mindamellett szabad visszatérni az elsőre, mely — bátran mondhatni — nagyszerűségével nemcsak hogy meglepte a néző közönséget, de sok kiváló tulajdonságai között élesen tüntette szemünk elé a czélszerű s czélszerűtlen, a szép s izléstelen női kézimunka közti különbséget; s bebizonyitotta a nagy közönségnek a hazánkban dívó házi ipari készítmények jogosúltságát, a női kézimunka legkülönfélébb ágaiban.

Legyen szabad nehány rövid reflexiót a női kézimunkát illetőleg előrebocsátani, melyek a mondandók kiindulási pontjául szolgáljanak.

A női kézimunka *czélja:* hasznosan foglalkoztatni a nőnemet, esetleg módot nyújtván neki keresetforrásra, — továbbá lehetségessé tenni, hogy a háziasszony magát s övéit olcsó áron láthassa el sok oly czikkel, melyeket különben vásárolnia kel-

* Noha folyóiratunk múlt számában tüzetesen ismertettük iskoláink részvételét az országos nőiparkiállításon; mégis szívesen nyitunk tért az alábbi két dolgozatnak. Az első kiváló, szakértő kézből érkezett hozzánk és sok találó megjegyzést és hasznos észrevételt foglalt magában; a második czikk eredetileg az «Egyetértés» cz. napilapnak volt szánva, de azt hiszszük, hogy közlése által mi is lekötelezzük olvasóinkat, oly kitűnően fejtegeti leányiskoláink fogyatkozásait és teendőit a rajzoktatás terén.

Szerk.

lene; *főkelléke:* hogy termékei izléssel készültek és czélszerűek legyenek.

Nincs rétege az emberi társaságnak, melyben a nők kézimunkával ne foglalkoznának; csakhogy a kunyhóban rendszerint a szükség, a jó módúak között: háziasszonyi önérzet, anyai szeretet, gyengéd figyelem, jótékonyság, néha időtöltés is az indító ok.

Míg a szegényebb osztálynál a női kézimunka karöltve jár a házi iparral, addig a vagyonosabbaknál, főleg az ifjabb nemzedék — hogy a városiakról ne is szóljak — mindinkább a gyáripar termékeit veszi igénybe; az eredeti nemzeti typusokat immár a félreesőbb vidékeken kell keresnünk, mert ide még nem igen hatolt a mindent egyengető korszellem, s annak hű zsoldosa, a gyári ipar.

Nagyon szerencsés körülmény itt-ott már kiveszőfélben levő typikus házi iparunkra, hogy épen most kezdenek annak termékei divatosakká válni; kihat ez természetszerűleg a leányiskolákra is, melyek tényleg sokkal több stylszerű typikus kézi munkát állítottak ki a jelen alkalommal, mint ezt 1879-ben Székesfehérvárott tették. Hisszük, hogy nem a divat iránt való hódolat, hanem ritka szép népies házi ipartermékeink iránti előszeretet vitte őket ezen irányban, — bármiként legyen is azonban a dolog, annyi bizonyos, hogy a stylszerű iránti fogékonyság, s a jó izlés terjesztésére rendkívül hatottak Fischbach «a házi ipar díszítményei» czímű, a magyar kormány támogatása mellett megjelent képei.

Népies házi iparunk telve ős erővel, s ép oly naiv, mint eredeti alakzataival ellentállhatatlanúl vételre ingerelte a néző közönséget a nőiparkiállításon is, csak a torontáli, a békéscsabai, meg a székelykiállítási osztályokra utalok, melyek házi ipari termékeikből majd mindent eladtak. — Kár, örökké kár csak az, hogy az anilin színek — ezen valóságos philoxerái a színezésnek — olcsóságuknál, de talán még inkább rikító voltuknál fogva már nagyon sűrűen alkalmaztatnak; — a feltünően nagyobb árak egyébként, melyeket a vevők a nem anilin színes tárgyakért fizet-

tek, talán a házi ipari czikkek készítőit is visszatérítik ismét eredeti színezésükhöz.

Önkénytelenül teszszük itt azt a kérdést, hogy ha már valóban oly nagyon tetszenek házi ipari diszítményeink — mire azok csakugyan nagyon méltók is — nem lehetne-e azokat asztalkendőre, abroszra, párnahéjra, kötényre, terítőkre s mit tudom én hány száz meg száz tárgyra mindennapi szükségleteink körében felhasználnunk? Bizonyára igen, s ezzel új fejlődésre indíthatnók ismét, ritka szép házi iparunkat. — Újat nem mondok ezzel, mert az első kezdeten máris túl vagyunk, a divat itt is úttörő volt, s a folyton javuló általános jó izlés meg a stylszerű iránti fogékonyság majd csak szintén segédkezet nyújtanak a szépnek, hasznos irányban való alkalmazására.

Korántsem mondjuk ezzel azt, mintha a fehérneműs- s ruhavarrás s mindazon sok szép női kézimunka mi egy kelengye előállítása körül s a jó háztartásban elkerülhetetlen, ne volna a maga nemében ép oly szép, sőt sokkal szükségesebb, csak a női munka főkellékellékei legyenek benne: értjük a czélszerűséget és csinosságot jó minőséggel párosúlva.

Vannak azonnan női kézimunkák, melyek jogosúltsággal egyáltalán nem birnak, pl. a taplóvirágok, a halpikkelyből vagy kivágott selyemgubókból, forgácsból s más eféle értékű anyagból készült, teljesen czéltalan tárgyak; — vannak ismét olyanok, melyek mint munkák nem volnának értéktelenek, sőt helyesen alkalmazva, sokszor igen csinosak lehetnének; izléses, jó hímzés, pl. párnára, tűvánkosra, női kézi táskára egy-egy ügyesen montirozott butordarabra igen megjárja, de már vadásztáskára, puskaszíjjra, kefére, ruhafogasra vagy csizmahúzóra alkalmazni azt, feltétlenül rossz ízlésre s a czélszerűtlenség iránti határozott előszeretetre mutat; — vannak végül oly alakzatok, melyekre a női kézi munka egyáltalán nem alkalmas, ilyenek első sorban a festmények utánzása; emberi arczba csak rajzolni, festeni vagy faragni lehet karaktert, hímzeni nem, legfeljebb csak bizonyos fokig szőni, pl. gobelineken. Ott függött a kiállításon is aránylag eléggé sok hímzett kép; néhány közülök mint óriási türelmet igénylő munka futólagosan

magára vonta a nézők figyelmét, de hidegen hagyott; a többi szánakozó mosolyt, sőt néhol élénk derültséget is gerjesztett; — közelebbi leírásukba nem bocsátkozom, mert exempla sunt odiosa.

A haut-relief alkalmazott posztó- s pamutvirágok és gyümölcsök, ezen valódi molyfészkek, ugyan már lassacskán kimúlnak a divatból, de hogy a fejlődő jó izlés mellett az újdonság s eredetiség után hajhászó divat ferdeségeket most is terem, annak bizonyságául szolgáljanak pl. a roppant fényűzéssel készült félrőfös monogrammok. A betűjegyzés czélja, hogy el ne tévedjen a fehérneműt s könnyebben lehessen rendben tartani, a kezdő betűk helye minden egyes darab sarkában van; így az egymáson fekvő fehérneműn is, egy pillanat alatt áttekintést nyújt. Nem szabad tehát a monogrammoknak pl. párnahéj közepén lenniök, hacsak talán különös megnyugtatására nem szolgál az illetőknek, hogy reggel felébredve, saját kezdőbetűiket hordják arczukon, nem is említve azt, hogy mily kellemetlen lehet ilyen hímzésen arczczal feküdni. Bocsánat, ha tán nagyon triviális példával élek, de a kezdőbetűkkel lovakat s egyéb más hasznos háziállatokat szokás megbélyegezni.

A divat egy másik ferde kinövése a túlságosan sok csipke s bodor a mindennapi használatra szánt fehérneműn; czélt tévesztett az, mit a mosóné helyett mindannyiszor a műtisztítónéhoz kell adni, de alkalmatlan is: takaródzzunk be jól egy ilyen bodros csuklyájú paplannal, majd ha folyton fülünket s orrunkat csiklándozza a sok csipke s bodor, majd akkor praktikusan meggyőződünk e szavak valódiságáról; pedig a kiállításon fájdalom, majd mind ilyen ágyak voltak.

Tudom, hogy sokkal könnyebb gáncsolni, mint jót, hibátlant készíteni; nem is akarok ezen kis megrovásokkal a kiállításnak feltétlenül nagy és pompás képére homályfoltot vetni; a házi iparunkról mondottakkal együtt csak egyéni nézetet tolmácsolnak e sorok, melyek megfeleltek czéljuknak, ha azokban netán itt-ott foglaltatott practikus eszme termékeny talajra talált.

Mielőtt végleg elbucsúznánk e szép s kedves emlékű kiállí-

tástól, reményünknek adunk kifejezést, hogy nemsokára bolt is nyílik Budapesten, tisztán csak eredeti népies házi ipari termékeink számára, mert csak így fog praktikus, tartós eredményt létesíteni ezen egy irányban is, az oly sok más irányban nem kevésbé hasznosnak bizonyúlt nőipari kiállítás, melynek jelszava reméljük: «a viszontlátásra».

* * *

II. A rajzoktatás a leányiskolákban.

A kiállításon mintegy 360 alsóbb és felsőbb leányiskola volt képviselve, s ezek oly kevés számban küldtek be rajzokat, hogy nőnevelésünk terén a rajzoktatás jelen stádiumára azokból következtetést vonni teljesen lehetetlen. És e tekintetben igen meg volnánk akadva, ha a rajzoktatás állapotáról nem beszélnének a kiállított munkák diszítményei s ha más oldalról nem ismernők nagyobb és kisebb városaink leányiskoláit, hol a rajzoktatás nem egyéb dilettantizmusnál.

Tisztelet a kis számu kivételnek, de nemcsak alkalomszerűnek, hanem kötelességünknek is tartjuk itt megtörni azon mély csendet, melynek leple alatt felburjánzott nőnevelésünkben a lélekölő gépies rajzoktatás, mely minden rendszer és czél nélkül táj képezés, figurális rajzolás, csendéletek és egész életképek stb. utvesztőjében tévelyegve hivatlan és ügyetlen vezetéssel létokát másban nem keresheti, mint a szándékos szemfényvesztésben.

A hegy nem ment el Mahomedhez, tehát Mahomed ment el a hegyhez. Menjünk el mi is az üzletből felszerelt s ugynevezett nőnevelőintézetek vizsgáira, mert ezen intézetek legnagyobb számban tüntették ki magukat — távollétükkel.

Ott pompáznak a rajzfüzetek a zöld asztalon, majd kézről-kézre járnak, a vendégek s a lelkendező szülők el vannak ragadtatva a kis lányok művészi munkájától. Tekintsünk be mi is e rajzfüzetekbe. Itt méhecske pihen egy gyönyörűen domborodó körtén, még az árnyéka is meglátszik s azt hiszszük, hogy a szülők szinte hallani vélik a kis méhe zümmögését. Ott egy szárnyas ló a pega-

zus tör utat magának a felhők között. Majd egy tigrisvadászat rémes jelenete tölt el bennünket borzadással. Mindez szépen ki van apróra pontozva finom rajzónhegygyel gondosan és a leánykák áldott türelmességével, de egyszersmind a gépies s minden gondolkodást nélkülöző másolás teljes kifejezésével, pregnans tanúságául annak, hogy ez iskolákban nem a lélek kimüvelésére hozatott be a rajzolás, hanem csak azért, hogy a vizsgán pompázhassanak s port hintsenek vele a szülők szemébe. Ime itt van a tűhegygyel való festésre az előkészítés, melynek annyi követőjével találkozunk a kiállításon. Ily vezetés mellett kapott lábra a permetézés olcsó dicsősége is. Ám teljék kedve az avatatlannak e munkákban, de ezen gazdálkodást közönyösen tovább néznünk s nőnevelésünk érdekében az iskolákban megtürnünk nem szabad.

Bátran kimondhatjuk tehát, hogy leányiskoláinkban vajmi kevés kivétellel a rajzoktatás teljesen a véletlenre van bizva, gondozatlan mostohaként tengődik úgy, hogy a legszámosabb iskolában inkább óhajtjuk a rajzoktatás teljes mellőzését, hogysem továbbra is a spekuláczió szolgálatában megmaradjon.

Ámde az eddig tapasztalt törekvések után itélve, ezen gazdálkodás nem tarthat sokáig, polgári leányiskoláink s nőtanítóképező-intézeteink helylyel-közzel megközelíteni törekszenek a rajzoktatás valódi czélját, mely nem lehet más, mint az izlés felköltése és fejlesztése, a diszítésbe a magyar motivumok behozatala és nemesbítése.

És ezt csak úgy érhetjük el, ha a műipari diszítések történelmi egymásutánban való kifejlődését fogadjuk el az oktatás alapjául, melyben a rendszeres vezetés és fejlesztő tanmenet szigorú ellenőrzésére külön felügyeleti rendszer behozatalát kell sürgetnünk.

Nőnevelésünk nagyban véve hármas fokozatra osztható ; ez következő: 1-ső az elemi leányiskola intézménye, a 2-ik a polgári leányiskola, a nőnevelési intézetek és nőipariskolák, és 3-ik a tanítónőképző intézetek.

Ezen hármas fokozathoz mérten minden intézetben a geometrikus alapfogalmakkal vegye kezdetét a rajzoktatás. Innen

tovább lehetne haladni az egyenes vonalakkal szabadon stylizált elemi diszítésekre és kompozicziókra, s mihelyt az anyagkezelés fejlettsége megengedné, azonnal szinezésbe kell bocsátkozni. Ezt követné az egyenes és görbe összetétele, majd a görbékkel és egyenesekkel való kombináczió szinezéssel.

Ezen tananyag teljes birtokában a polgári leányiskolák, nőipariskolák és nőnevelő intézetek a diszítési elemek kifejlődését tárgyalnák történelmi rendben, vele összekapcsolnák kisebb mérvben a styltant, valamint a magyar motivumok összehasonlítását más, különösen pedig a keleti népek diszítményeivel elméletben és gyakorlatban. A magyar motivumokhoz becses mintákat szolgáltat a «Székely muzeum», de kiállításunkon is meggyőződhettünk arról, hogy a régi műtárgyak napfényre hozatalával az e czélra hsznált diszítő elemekben szegények nem vagyunk. A diszítési elemek gyakorlásához a formaarány elmélete és gyakorlata, a szinek tudatos alkalmazása, s ezek alapján kompozicziók készítése járulna.

Végül az eddig elsorolt tananyagra támaszkodva a tanítónő képző s felsőbb nőnevelő intézetekben styltan adatnék elő különös tekintettel a női munkakörbe vágó sikdiszítményekre s ezek alkalmazására továbbá a stylizáczió, rajz és szinharmónia és ezzel együttesen a kompozicziő gyakoroltatnék.

Ezen oktatás keretében csak mérsékelten kell a domboru mintákkal a növendékeket foglalkoztatni, mert ez már a műipariskolának képezi tárgyát, hol naponkint s több órában folynak a rajzgyakorlatok.

Így komoly tanulmány képezné a biztos alapot, melynek segélyével csakhamar kifejlődnék az öntudatos és önálló munkásság s tudományos készültséggel párorsulva oly műizlés fejlődnék ki hazánk hölgyei között, mely nemcsak kedveltté tenné a női kézimunkával való foglalkozást, hanem egyszersmind kihatna a családra, a környezetre s hivata volna a képzőművészet és műipar iránt lassan fejlődő érzékünknek nagyobb lendületet adni, s azt hova-tovább közvagyonná tenni.

A közlemény szűk keretében nem terjeszkedhettünk részle-

tezésekre, de igyekeztünk rámutatni az irányra, melyet nőnevelésünk terén a rajzoktatásnak követni kellene.

De lássuk már most a kiállításon képviselt rajzoktatást.

Teljes rendszert egyedül a fővárosi V-ik ker. polgári leányiskola rajzkiállítása tüntet fel. Öntudatos fő vezetése jellemzi a szép albumba elhelyezett rajzfüzeteket, melyekben a rajzoló geometria módszeres kezelése pontos szerkesztésekben van bemutatva, s ezek mellé az illető mértani igazságok is szövegben vagy képletben vannak feljegyezve. A rajzoló geometria az I. és II-ik osztályban egyszerű füzetekben a ponttól kiindulva az egyenes és görbe vonalu idomokból készített saját alkotásig van bemutatva; kellő tér van engedve itt a tanulók öntevékenységének az által, hogy önállóan tervezett geometrikus diszítmények alakítására is gond fordíttatik. Az idomok arányos beosztásával azonban adós maradt. A szabadkézi rajzolás a III-dik és IV-ik osztályban fokozatos tanmenetben történik, egyptomi görög és renaissance ipardiszítmények igen jó minták után korrekt rajzban s nyugodt szinvegyületben vannak előadva.

A fővárosi községi ipariskola női osztálya rajzait csak egyes példányokban mutatja be, de ezek is oly sokoldaluságot, mintaszerű vezetést s művészi irányban való haladást tanusítanak, hogy róluk a legnagyobb elismeréssel kell megemlékeznünk. Hiányzik bár a geometrikus rajzolás, a műipardiszítés alapjának képviseltetése, de egy fokozatosan kivitt munkán annak egészséges módon való tanításáról meggyőződhetünk. Farkas Zefin munkája a berendezésben és kivitelben a kifejlődést tünteti elő. Kezdi a munkát geometrikus alakokkal, ugyanis az egyes diszítménytagozatok főmozgását egyenesekkel fejezi ki, erre jönnek a mellékmozgások, erre a lombok és kelyhek tömegei egyenes vonalu idomokban. Így keresztülvitetvén az egész munka, kezdődik a fejlesztés második stádiuma, a merev egyeneseket átalakítja szabadabb mozgásu görbékké, a mellékmozgáson csüggő szabályos idomokba berajzolja a kehely köralakját, vagy a levél szegélyének lendületét. A rajz harmadik stádiuma abban nyilatkozik, hogy a kelyhek és a levelek metszetei rakatnak fel, szóval a rimek berajzoltatnak s ezzel a

sikdiszítmény be van fejezve. Ezt követi a festés, mely a rajz negyedrészén szintén be van mutatva.

A IV-ik kerületi polg. leányiskola és a szabadkai nőtanítóképző intézet rajzai is figyelmet keltenek. Bár a geometrikus rajzolásban amannál kevés padozati diszítés van bemutatva, ennél pedig a mértani rész teljesen hiányzik, mindamellett teljes elismeréssel kell kiemelnünk azon fokozatos haladást, mely a szabadkézi rajztanítás lelkiismeretes vezetéséről tanúskodik e két intézetnél. A jó minták felhasználása, a rajzok pontos és szabatos kivítele s a szinezés összhangja egyaránt dícséretet érdemelnek. A szabadkai tanítóképző még díszbetűket is felvett a rajztanítás keretébe. Szeretettel s gonddal vannak e betük kivíve, de ily szorgalommal sokkal hálásb foglalkozással lehetett volna a reájok fordított időt értékesíteni.

A pozsonyi nőipartanító-képző intézet rajzai csinnal vannak kiállítva, azonban határozott rendszert felmutatni nem birnak. De mindjárt mellette a ruhaszabászati rajzok biztos vezetésre vallanak s a határozott leenületek a rajzban tett szép haladásra mutatnak.

Egy vidéki város neves intézetének rajzai inicziálékból állanak. Kissé sok a jóból. Az itt nyilatkozó türelem és szorgalom bámulatos, de méltányolnunk nem lehet. Tagadhatatlan, hogy az inicziáléknak van némi gyakorlati hasznuk, hanem hogy a rajzoktatás ebben kulmináljon, hogy a növendékot egész éven át csak ezen lélekgyötrő másolásokkal foglalkoztassák, az ellen hangosan tiltakozunk. Különben ezen intézetben a rajzoktatás iránt a legcsekélyebb érzék sem mutatkozik, mert a hol a szépirás feldiszítésére oly izléstelen homlokzatot rajzoltatnak, mint a minők e füzetekben láthatók, ott félre kell tennünk minden melléktekintetet s kiméletlenül rá kell mutatnunk a létező bajra, az izlés teljes hiányára s a rajzoktatás bűnös vezetésére.

A székely csoportban igénytelen borítékban s sepsi-szt-györgyi leányiskola rajzai szerénykednek, a külső keveset igér, de annál többet ad a tartalom. Egyedül képviseli e könyvecske azon irányt, melyet minden leányiskolában követni kellene. Ezen irány a magyar motivumok felhasználásában nyilvánul akként, hogy annak

elemeit a keleti müvészi nemzetek majd a góth és ranaissance styl diszítési elemeivel összehasonlítja. A rajz szabatossága ellen tett vétséget, a lendületek töredezettségét kimentik a gyönge kezek, melyek a rajz nehézségeivel először látszanak megmérkőzni a kezdő lapokon. De tovább haladva a tárgyszeretet lassankint bátorsággá fokozódni látszik, mely leginkább a magyar motivumokon mutatkozik; itt-ott egyes merész vonás pusztán ecsettel, majd a szendén egybeolvadó szinezés, oly haladásról s dicséretes eredményről tanuskodik, hogy a sikeres tovább fejlesztéshez s a kompozicióval való megpóbálkozáshoz ez intézetben a legszebb reményeket fűzhetjük.

És ezzel befejeztük szemlénket, mert több iskola nem vállalkozott rajzainak bemutatására, vagy ha egy-két rajz elszórtan található is, azokról a hallgatással is eleget vélünk mondani.

Az elsorolt iskolákban a közvetett és közvetlen vezetés helyes vagy helytelen voltát hiven tükrözik vissza a bemutatott rajzok, melyekről — az inicziálés lapok kivételével — általánosságban kimondhatjuk, hogy a diszítő érzék felköltésére, fejlesztésére és nemesbítésére jelentős kihatással vannak s meggyőznek bennünket arról, hogy ezen intézetekből kikerült növendékek jól fognak másolni tudni s helylyel-közzel egyes diszítéseket vezetés nélkül is megoldani, szerencsések lesznek a ruházati és butor diszítések s az otthon feldiszítéséhez tartozó czikkek kiválasztásában, a lakás berendezésében; ámde hogy az egyes díszleteket önállóan is megalkothassák, ahhoz nem nyertek előkészítést a kompozicziő szerkesztésében, melylyel e rajzfüzetekben igen gyéren találkozunk.

Racinet, Andél, Jakobsthal s más művek puszta másolásai czélra nem vezetnek, ezek csak segédeszközül szolgálnak a diszítő elemek kiképzéséhez. A diszítő művészet elemei majdnem minden stylnemben azonosak, ezen elemek fokozatos fejlődését és arányosítását alakban és szinben gyakorolni, egymással azokat összehasonlítani, az így nyert ismeret alapján kompozicziókat szerkeszteni meganyi elengedhetlen követelménye a rajzoktatásnak, melylyel az ezt képviselő intézetek teljesen adósok maradtak.

Ezekhez kivántunk hozzászólani a kiállításon megjelent iskolák rajzaihoz, de egyszersmind nem hagyhattuk érintetlenül azon dilettantizmust sem, mely számos nőnevelő intézetnél a rajzoktatást jellemzi. Tettük ezt azért, hogy az ügy jelentősebb felkarolásának szükséges voltára utalhassunk, mert — hogy többet ne említsek — a képzett tanerők alkalmazásában s a felszerelés körűl, mint azt az eddigi tapasztalatok mutatják, csak is az ügy rovására fukarkodunk.

Streitmann Antal.

ROUSSEAURÓL ÉS EMILJÉRŐL.

Szilassy János-tól. *

1. Rousseau hibáinak bírálatához fogván, emlékezetbe hozom, hogy gyenge testalkattal született és hogy ezen születés anyjának, ki jelesen művelt nő vala, halálát okozá. Azért szólhatott igy: „*születésem első szerencsetlenségem volt*“, s ezt annyiban elismerhetjük, minthogy ha valakinek, bizonyára Rousseaunak, kedélylágysága miatt igen is nagy szüksége lett volna az édes anyai felvigyázásra és gondoskodásra.

Érzelmei előbb kifejlettek mint értelme, és pedig családjának aggasztó körülményei miatt nem a legkivánatosabb irányban. Maga azt vallja, hogy hétéves korában szive a vallásos érzelmektől áradozott és hogy szellemre nézve már nem gyermek, hanem érettkorú vala. Az olvasást regényeken kezdé, később mindazáltal csak jó könyvekben, névszerint Plutarch műveiben gyönyörködött. E korból emlegeti szive lágyságát és különös hajlamát a fecsegésre, hazudozásra és nyalánkságra, mely kisebb tárgyak elorzására készté. Korán fölébredt benne a zene iránt való hajlam is.

Nyolcz éves korában (1712. Genfben szül.), egy falusi lelkészre bizták nevelését, 14 éves korában pedig egy vésnökhöz került; de ennél a szigorú fegyelmet ki nem állhatván, kalandos

*) Folyóiratunk ez évi juniusi számában, Szilassy életrajzának közlése alkalmával, megígértük, hogy ezen derék pedagógiai irónk forgalomból kiszorúlt, alig olvasott munkájából mutatványt fogunk közölni. Ezennel beváltjuk ígéretünket s adjuk Rousseaunak és Emiljének kiváló érdekű ismertetését. — Szerk.

természetét követve, a vésnökműhelyből a második évben már megszökött s Savoyába jutott, hol egy katholikus pap pártját fogta s őt Annecybe küldé Warensné asszonyhoz. Ezen nőnek utasítása folytán Rousseau Turinba utazott s ott katholikussá lett. Majd ismét visszatért Warensnéhez, ki további kiképeztetéséről ugyan gondoskodott, de a korán elfajult ifjút még inkább elkényezteté. Miután ezen menedékhelyét elhagyta Rousseau, ide-oda utazgatott s néha rendkívül nyomasztó körülmények közé került. Végre Párisban telepedett meg, s ott kezdetben kótamásolgatás és másféle ehhez hasonló kenyérkereset után élt. Itt ismerkedett meg La Vasseur Terézzel, kit később nőül is vett, miután tőle több gyermeke származott volt, kiket a lelenczházban neveltek föl. Ilyen volt a hírneves franczia bölcsnek előélete!

1749-ben a dijoni akadémia kérdésére felelvén, azt igyekezett kimutatni, hogy a tudományok és művészetek ártalmasan hatottak az emberi nemre; mert, úgymond, Róma kezdetben sokkal tisztább erkölcsű volt, mint miután kimívelte magát. Sparta is erényesebb volt mint Athén. Különben is — folytatja — a tudományok igen tisztátalan forrásból eredtek. Így a csillagászatot a babona, az ékesszólást a dicsvágy, a fizikát a kíváncsiság, az erkölcstant a kevélység szülte. S ennélfogva minden szépművészet az ember megrontását czélozza. Rousseau ezen és későbbi munkái országszerte mindenütt, sőt még Spanyolországban is nagy figyelmet gerjesztettek, úgy hogy a hatóságok is beleavatkoztak a dologba. Leginkább hatott azonban eme két műve: „*Az emberek között való egyenlőtlenség*“ (Sur l'inégalitè parmi les hommes) és „*A társadalmi szerződés*“ (Contract social). A közvélemény szerint e két iromány nagy befolyással bírt a franczia forradalomra. „*Julie ou la nouvelle Heloise*“ czímű regényét bájoló tollal, művészi készülettel és mély kedélyességgel írá Rousseau; és e munkában sokkal nagyobb míveltséget tanusított, mint azt a tudományok és művészetek ellenségétől várni lehetett volna. Írt a zene theoriájáról is, még pedig nagy mélységgel. Azon levele azonban, melyben a franczia zenészet ellen kikel, fellázítá ellene a színész- és zenészvilágot; gúnyiratok készültek, sőt ha igaz, orgyilkosok is leskelőd-

tek élete után. Elvégre „*Emiljét*“ is kiadá négy kötetben. E művét Rousseau kezdetben egy anyának szánta és ezért könnyedén írta s nem érte el vele a tökély tetőpontját. Emilje a kinyilatkoztatás megtámadása miatt sokféle üldözést vont maga után. A parlament határozatából e mű a hóhér által széttépetvén, megégettetett, a szerző pedig börtönre ítéltetett. Rousseau erre Genfbe, szülővárosába akart menekülni; de saját szülőföldje nemcsak be nem fogadá, hanem szintén börtönnel fenyegeté, és „Emilnek“ azon egyetlen egy példányát, mely Genfben találtatott, hóhér által égetteté meg. Ezen üldöztetés között Rousseau a neufchâteli *Motiersben* talált menedéket, hol ismét reformátussá lőn. Innen írá azon híres és a párisi érsekhez intézett leveleket, melyek Párisban nyilvánosan tűzbe vettettek. Azonban Motiersben sem érezvén magát bátorságban, a *Bieli-tó* környékére vonult, hol két hónapot töltött füvészettel. E vidékről Angliába ment *Hume-hoz* a híres skeptikus bölcselőhöz, vendégképen; de ezzel össze nem férvén, visszatért ismét Párisba, hol minden bántódás nélkül folytatta szegényes keresetmóddal tengetett életét; újolag kótákat írt s büszkeségből vagy becsületerzésből a kiszabott taksán kívül soha semmit sem fogadott el. — Életének utolsó szakaszát Girardin-nál töltötte, mint vendég Párishoz közel Ermenonvilleben. Rövid időt töltött itt: egykor a midőn sétálásából hazatért, hirtelen meghalt, 1778-ban julius 3-ikán.

2. Rousseau a legcsodálatosabb jellemek egyike. Életfolyama és sorsa nyiltan tanuskodnak e felől. *Valami nemes érzéssel hajolt az egyszerű természet felé; de ennek magasztosságához el nem juthatván, hathatós szózattal nem a kimívelt fenségesb, hanem a nyers, durvább természethez hívá az embert.* Ily modorban írá műveit is. Írt sokfélét nagy mélységgel, eredetileg s némi elbizakodottsággal. Nehány nagy gondolatát elől járóban ide jegyzem: «Természet szerint — úgymond — az ember nem gondolkodik. A gondolkodás mesterség, melyet tanulnunk kell, mint minden mást, még pedig nagyobb nehézséggel. A tanulás gyengíti a testet, kimeríti a szellemet, rontja az erőt, lehangolja a bátorságot: és már ez maga eléggé tanusítja, hogy a tanulás nem nekünk való. — Köny-

nyű dolog a kritika; mert a megtámadásra elég egy szó, holott a védelemre egész lapok szükségesek. — Kevés oly mondat van, melyből, kiszakítva a szövegből, képtelenség ne következhetnék. Mindig ezen fogást használták a másodrangú vagy irígy kritikusok. — Semmiféle kormányformában sincs szabadság, ez egyedül a szabad ember szívében létezik s ezt ő mindig magával hordozza; az aljas lelkű embert mindenütt szolgaság követi. — A jó anya magát mulatván, gyermekeit mulattatja, mint a galamb bögyében meglágyítja az eledelt, melylyel kicsinyeit táplálni akarja. — Az emberi fejnek nagyon különböző szerkezete lévén, lehetetlen ugyanazon okoknak minden emberre egyenlő erővel birniok. Mi az egyik előtt tiszta igazságnak látszik, azt a másik alig tartja valószínűnek. Az egyik, szelleme úgy hozván magával, az indító okoknak csak bizonyos neme által győzhető meg; holott a másikra egészen másnemű okok bírnak átható erővel. Megtörténhetik, hogy valamiben mindnyájan megegyeznek; de ritka az eset, hogy a megegyezést ugyanazon okok szülnék. Ebből látható: a vitázás milyen czélellenes. Vagy talán azt akarjuk, hogy más is a mi szemeinkkel lásson? — Olvasmányunkról leghelyesebben ítélünk, ha kikutatjuk, mily nyomot hágy az maga után lelkünkben. Minő jósággal bírhat az olyan könyv, mely az olvasót jóra nem indítja?» — Ezek vegyes gondolataiból vett szemelvények. Lássuk egy két művét is közelebbről.

3. Rousseau hírnevét legelső művének köszönheté. E munkáról, melyet a dijoni akadémia tüntetett ki, Rousseau maga a következőleg ítélt: «Ime, itt az a munka, melynek én híremet köszönhetem. Annyi bizonyos, hogy ezen mű, melyért én jutalmat nyertem s mely nekem nevet szerzett, legfölebb középszerű. És méltán elmondhatom, hogy ez munkáimnak leggyengébbike. Mily sok nyomorúságot kikerülhettem volna, ha ezen első iratomat úgy fogadják, mint megérdemlette volna! De sorsom úgy kíváná, hogy a kezdetben igazságtalan kedvezés még igazságtalanabb szigorúságot vonjon maga után.» Ezen első művének azon állítása, hogy a tudományok és művészetek károsan hatottak nemünkre, hasonlóvá tette Rousseaut ama hálátlan gyermekhez, ki dajkája

ellen kezet emel és valójában nem más mint egy nagy tévedés. Különben is miért adatott volna az ész és a kinyilatkoztatás az embernek? Nemde azért, hogy keressük és ismerjük az igazságot. Igaz, a felvilágosodás árthat is. De hát a tűz, mely eledelünket készíti, testünket melegíti, eszközeinket ezer alakba önti, nem gyujtja-e meg házunkat? Azután csak a gyáva nem tudja, hogy nem mind arany a mi fénylik. Azért tehát használjuk az üdvös ismereteket, különböztessük meg az áltudományosságot a valóditól. De még az se csüggeszszen bennünket, hogy ezer meg ezer kételyek tolják elönkbe magokat; mert megtörténhetik, hogy belátásunk jelen nyugtalanító állapotja a fölvilágosodás folytonos haladása által igen is kellemessé, örvendetessé válandik; megtörténhetik, hogy azon nehézségeket, melyek még most a legnagyobb és rendkívül nyomós kérdéseket környezik, a szakadatlan tovább gondolkozás megszünteti és hogy azon igazságok, melyek oly annyira szívünkön feküsznek, a tisztaság és világosság s a bizonyosság azon fokára emelkednek, melyet a kétkedés ama bizonytalan és aggasztó állapotja nélkül soha sem érhetnének el.

Azon értekezése, melyet *az emberek között létező egyenlőtlenségről* írt, az emberi nem irányában lealázó, beteges felfogással van alkotva, azonban oly ékes és nyomós irálylyal, hogy hatásának nem lehetett elmaradnia. Ezen művében mondja a többek között: «A tulajdon és a szerződések az embereket szerencsétlenekké tették; a vas és gabona egyeseket kimívelt, az emberi nemet pedig semmivé tevé. Jőjjetek, úgymond, az erdőbe és legyetek emberekké! Hagyjátok magatokat tenmagatokra s éljetek mint az állatok: ez az ártatlanság állapotja s a velünk született egyszerüség.» — Voltaire ezen művet olvasván, így írt Rousseaunak: «Munkádat lapozva, kedve jön az embernek négykézláb mászkálni: azonban én hatvan éves ember lévén, ilyesmire már vén vagyok; azért a járás eme természetes módját másoknak engedem, a kik tudniillik erre méltóbbak, mint én és te.»

4. Rousseaunak azon nagy műve, mely miatt annyi üldöztetésnek volt kitéve, a nevelésről értekezik, s „*Emil*“ czímet visel. Erről a műről maga így szól: «Sokáig tünődtem, ha vajjon közzé

tegyem-e s midőn kidolgozám, többször éreztem magamban, hogy valaki jó könyvet írjon, ahhoz teljességgel nem elég, hogy előljáróban némely kis iratocskát készített legyen». Ezekből látható, hogy Rousseau e könyvének hiányait maga is észrevette. — És, ha ki higgadt lélekkel olvassa azt, mit ő a lelkesedés pillanatiban írt, szintén ezt fogja találni. A mű jelmondatául Rousseau Senecanak eme szavait tűzé ki: „*Nem, nyavalyánk nem gyógyíthatatlan; a bennünket az erény gyakorlásárn szülő természet, ha meg akarunk javulni, segítendi törekvésünket.*" Előszavában ezeket mondja:

«Keveset szólok a jó nevelés fontossága felől, valamint azt sem mutogatom hosszasan, hogy a szokásban levő nevelés hiányos: előttem ezt már százanként megtevék, pedig én épen nem szeretem olyasmivel tölteni a könyvet, a mit az egész világ tud. Csak azt az egyet jegyzem meg, hogy nagy idők óta mindenki a bevett szokás ellen kelt ki a nélkül, hogy valami jobbnak ajánlása felől gondolkodott volna. Századunk irodalma és tudományossága inkább rontásra, mint építésre irányozódik. Mesteri hangon bíráskodunk; ha tervezni akarunk máskép kell beszélnünk, a miben a bölcselkedő gőg nem találja kedvét. Annyi írás után a mi, úgy mondják, egyedül a közhaszonra céloz, a leghasznosabbat, vagyis az ember képzésének mesterségét mégis kifeledék. Tárgyam Locke írása után egészen új s tartok, hogy könyvem megjelenése után is új marad.» Más helyen ezeket írja:

«Nevelésről való értekezéseinkben mindenkor leginkább az anyákhoz kell fordulnunk, mert azonkívül, hogy körükhöz képest ők inkább őrködhetnek a nevelés felett, mint a férfiak és hogy ők nagyobb hatással birnak arra, a siker is inkább őket érdekli; minthogy nagyobb része az özvegyeknek majdnem gyermekeik hatalmába esik és mivel ez esetben ezek majd jó, majd rossz módon éreztetik az anyákkal azon nevelés következményeit, melyben részesültek. — Törvényeink pedig mindig nagyobb gonddal rendelkeznek vagyonunk, mint személyünk irányában; minthogy azok tárgya inkább közbátorság mint erény, s ennélfogva az anyákra kevés figyelemmel vannak. Pedig az anyák hivatása határozottabban ki van jelölve, mint az atyáké; tisztjük is fárasztóbb;

az ő gondoskodásuk tartja jó rendben az egész házat s általában nagyobb vonzódással viseltetnek a gyermekek iránt. Adhatják elő magokat esetek, hogy azon fiú, ki az atya iránt való tiszteletet megsérté, némileg menthető; ha azonban akármely alkalommal valamely gyermek a természettel ellenkezve, anyját, ki őt tejével táplálta, ki éveken át magáról megfeledkezve, egyedül vele foglalkozott, tiszteletben nem tartaná: ezen nyomorék, ezen szörny nem méltó arra, hogy isten ege alatt járjon. De talán azt mondjátok: az anyák elrontják gyermekeiket! Ebben kétségkívül ők hibáznak; de bizonyosan kevésbbé mint azon atyák, kik megvesztegetik az anyákat. Az anya gyermekét boldognak ohajtja, ohajtja, hogy örökké boldog legyen! Ebben neki igazsága van, s ha talán az eszközökre nézve csalódik, fel kell őt világosítani. Az atyák büszkesége, pénzvágya, zsarnokoskodása az ő ferde nézeteik, gondatlanságuk, kemény szívtelenségük, százszorta veszedelmesebbek a gyermekekre nézve, mint az anyák vak szeretete.»

Máshol ezt kérdezi:

«Ugyan hol találjuk fel az emberi bölcseséget, vagyis az igaz boldogság ösvényét? E végett, úgymond, nem elég kívánságainkat zabolázni; mert megtörténhetnék, hogy ezek korlátozottabbak lennének tehetségeinknél, s így erőnknek egy része henyén maradna és nem vennök hasznát egész valónknak. De szintén nem tanácsos tehetségeinknek tágasb tért engedni a kelleténél, mert ha kívánságaink ugyanekkor aránylag nevekednének, csak bajaink száma nagyobbodnék. Tehát a bölcs azon van, hogy kívánságai tehetségein fölül ne csapongjanak és hogy tehetsége kívánságával mindig egyenlő súlyt tartson. Csak ez által eszközölhetni azt, hogy az ember egész ereje mozgásban lévén, a lélek lecsendesedjék és hogy az ember rendezett állapotban lelje magát.»

Az embert ekként rajzolja egyik művében:

«Az ember a földnek, melyen lakik, ura; mert nem csak az állatokat szelidíti, nemcsak rendelkezik iparában az elemekkel, hanem még a csillagokat is, melyekhez nem közelíthet, szemlélődés által sajátjává tudja tenni. Hol van a földön más lény, mely a tüzet használni tudná és képes volna a napot csudálni? Mit? Én,

ki észrevehetem, ismerhetem a teremtményeket és azok viszonyait; én, ki érezhetem mi a rend, szépség, erény; én, ki szemlélhetem a mindenséget, fölemelkedhetem a kézig, mely a világot kormányozza; én, ki szerethetem a jót s gyakorolhatom azt — mégis a buta állatokhoz hasonlítsam magamat? — Aljas lélek, komor filozofiád az, mi téged azokhoz hasonlóvá tesz, vagy inkább tenmagad akarod, magadat ok nélkül, lealacsonyítani? Nemes természeted tanuskodik elveid ellen, jótékony szíved meghazudtolja tanítmányodat, és az, hogy akaratod ellen tehetségeiddel visszaélsz, ezek fenségességét bizonyítja.»

Az istenről egyebek között ezt mondja máshol:

«Le akarnánk szállani a metafizika mérhetlen örvényébe és az isten lényege fölött való vitatkozásban akarnók tölteni azon rövid időt, mely nekünk az ő dicsőítésére engedtetett? Azt nem tudjuk, miben áll; de azt tudjuk, hogy létezik: és ez nekünk elég. Őt láthatjuk műveiben, érezhetjük minmagunkban: ellene vitatkozhatunk, de jó lélekkel meg nem tagadhatjuk. Minél inkább törekszem végtelen lényegét szemlélni, annál kevésbbé fogom fel: de ő létezik, és ez nekem elég. Minél kevésbbé fogom fel öt, annál buzgóbban imádom. Megalázom magamat és így szólok hozzá: lények lénye, én létezem, mivel te létezel; felőled szüntelen elmélkednem annyit tesz, mint létem forrásához fölemelkednem. Eszemnek úgy veszem legméltóbb hasznát, ha előtted magamat semminek tartom. Szellemem kéjben úszik, gyengeségem gyönyörűséggel teljes, ha fenséged által magamat elnyomatva érzem. Semmi nem létezik, csak ő általa, ki él és vagyon. Ő az, ki az igazságot czéljához, az erényt alapjához, e rövid életet, ha tetszése szerint töltetett, érdemlett koszorújához vezeti; ő az, ki a bűnösnek szüntelenül kiáltja; titkos vétkeid nyilvánosak; és az elfeledett igaznak ezt mondja: erényeid tudva vannak. Ő az, az ő változatlan lénye az, a mi a világon a legtökéletesebb, s a minek képét minmagunkban hordozzuk; de ezt szenvedélyeink meghomályosíthatják, bár a véghetetlen lényhez kapcsolt vonások az emberi észben mindenkor láthatók s képesek bennünk azt visszaállítani, mit a rosz akarat és a tévelygés rajta rontottak.»

5. Emilben is, mint Rousseau minden más művében ritkán akadunk csinosan kifejezett mély gondolatra, a nélkül, hogy abban valami erőltetett nagyítást is ne találnánk, mely a csinosság kedvéért alkalmaztatott csupán. Rousseau szépen akart írni, szépen kellett írnia, hogy kortársait, hogy nemzete figyelmét a felvett tárgynak eddigelé észre nem vett fontosságára fordítsa. Igy tehát nem csuda, ha oly sokszor azon szépen író filozofusok sorsára jutott, kik a kifejezések és gondolatok játéka kedvéért néha elárulják, meghomályosítják az igazságot főképen az olyanokra nézve, kik más lelkülettel és más körülmények között olvasnak, mint a szerző ír vala, és a kiknél a szükséges képzettség hiányzik ahhoz, hogy a hyperbolákat és a szép dikczió más képleteit teljes fényökben felfogják. Ehhez járul, hogy Rousseau sem kezdetben, sem miután a mű dolgozás közben nőni látszék, Emiljében nem akart nevelési rendszert nyujtani, hanem inkább nevelési észrevételeket és jegyzeteket kivánt gyüjteni. Mintegy sétálásra vezeti olvasóit. Hibáznék az, ki sétálás közben mást várna, mint a mit ilyenkor a legjobb eszű ember is adni képes. Itt legfeljebb nehány élénk ötlet fordulhat elő, melyek a feltünőbb hiányokat és hibákat megvilágítják s jelezik egyes intelmek és tanulságok kapcsában a teendőket. — Maga Rousseau igy inté olvasóit: «Gondolkodjatok a hallottakról; vizsgáljátok azokat; és a mi jó, fordítsátok hasznotokra! Addig az elavult ház helyébe újat nem épithetünk, míg amazt el nem távolítjuk!» A megszokott nevelési rendszer czéltalanságának és ártalmas voltának kimutatása, a régi rosznak lerombolása, természetes, hogy úgy elfoglalta Rousseaut, hogy a jobbszerű nevelés új épületének csak tökéletlen alaprajzát adhatá. Nem szabad továbbá felednünk azt sem, hogy azon tárgyak sokfélesége és terjedelmessége, melyek *Emil*-ben előfordulnak, megnehezíté teendőjét s lehetetlen is egy embernek mindent tökéletesen, teljesen látni, ha kivált mindent más segitsége nélkül, a maga szemeivel akar látni, miként ez Rousseauval történt és rendszerint az önállósággal bíró irókkal történni szokott. Aztán megemlítjük, hogy Rousseau a paradoxonokat, vagy ha jobban tetszik, a paradoxonok Rousseaut, szerették; szerették annyira, hogy tudta

és akarata nélkül feltolták magokat és az igazság legőszintébb kutatása közben is jelenkeztek nála. S ezt nevelési munkájában annál inkább elnézhetjük neki, minthogy szóról szóra igaz, a mit valahol Emiljében mond: hogy t. i. „*ha valaki jól akar nevelni, neveljen a szokott móddal ellenkezően*".

Azonban ha nem tagadhatjuk is, hogy Rousseaunak paradox gndolkozása és gondolatainak különködő fordulatai — hiszen készakarva különcz akart lenni; «én másként látok, mint más ember, így szól egy helyen, mivel a természet engem sajátságos minta szerint alkotott, melyet azonnal összetört, hogy a szerint többé senkit ne alkothasson» — igen, ha megengedjük is, hogy Rousseaunak paradoxonai gondolkozásra késztenek, hogy valamely tárgynak rendesen az ismeretlen részeit tüntetik ki és helyezik világosságba, hogy valamely hasznos igazság fölfedezésére útat nyitnak; ha mindezeket megengedjük is: *ki kell mondanunk, hogy Emiljének csak a mélyebben gondolkozó emberek vehetik hasznát.* Csak a felavatottak értik Emilnek azon helyeit, melyekbe a nevelés mesterségének titkai burkolva vannak, csak ők érthetik azokat mindjárt az első tekintetre és csak ők tudják azokat alkalmazni visszaélés nélkül; kontár nevelő még e mai napig sem tudott semmit sem Rousseautól tanulni. Rousseau Emiljének hiányosságát tehát nem tagadhatjuk. Hibáit menteni lehet, de palástolni kár volna. Jó hasznát vehetik, kik a poézisből prózát tudnak készíteni, kik a szónoklat szépségeit az igaz filozofiától el tudják különözni, kik minden állítását vizsgálat alá veszik, kik tanainak félreértésétől és hibáitól őrizkednek, kik a benne található igazságokat fölfedezni, felfogni és alkalmazni képesek. Sokan «à la Rousseau» akarván nevelni, természetes nyiltság és őszinteség helyett, az új divatos Emilekben valami nyerseséget, vadságot és durva otrombaságot fejtettek ki; a mit épen nem csudálhatni, minthogy a belső hiányosság és megvesztegetettség emez új, helytelenül felfogott nevelésmód mellett is, fenmaradt.

Egyébiránt egy főhibát Rousseau nevelésmódjában el nem hallgathatunk. Mintegy dicsekedve hirdeti ő ezt: «az én növendékem kezeim közül kiszabadulván, sem polgári tisztviselő, sem

hadi ember, sem egyházi férfiú. —» Már pedig minden embernek nemcsak valaminek kell lennie, hanem azon valamire ifjú kortól fogva készülnie is kell, mert minden életpálya bizonyos tulajdonokat és hosszú előkészületet igényel. Nem elég csupán csak embernek lenni, hanem még ezen felül valamely hivatalra, mesterségre vagy más keresetmódra való készültséggel is kell bírnunk. Ha ifjúságunktól fogva nem készülnénk azon körhez, melyben később működnünk kell, s ha mint Rousseau javallja, először csak tisztán embernek nevelnének bennünk, — alig maradna utóbb arra idő, hogy valamely életpályára különösen is elkészülhessünk.

AZ ORSZ. GYÜMÖLCSKIÁLLÍTÁS ÉS LEÁNY-ISKOLÁINK.

Daczára annak, hogy a jelenlegi országos gyümölcskiállításnál sikerültebbet hazánkban még nem láttunk, s hogy a kiállítás hazai gyümölcstenyésztésünk és kertgazdaságunk fejlődéséről fényes tanúságot tett: a kiállítás helyiségeit mégis a csalódás leverő érzetével hagytuk el. Kerestük, (talán mert ugyanazon a helyen hónapokig bámulhattuk) e kiállításon is a női szorgalom termesztvényeit, készítményeit; kerestük, de nem igen találtuk. Azon hogy az *üde gyümölcsöket* kiállítók csoportjába csak elvétve akadt egy-egy nő, s hogy az az *üde konyhakerti növények* csoportjában a csekély számú nőkiállítók elől a műkertészek elragadták a babérokat, meg sem ütköztünk, de hogy az *aszalt vagy kereskedésre más módon konzervált* gyümölcsök kiállítói között oly kevés nőt — köztük több külföldit — találtunk, azon nem csak csodálkoztunk: azt őszintén fájlaltuk is.

Alig van gyümölcstermő vidék hazánkban, hol az egyes úri családok a saját, szükségleteik fedezésére szolgáló aszalványokat házilag ne állítanák elő. A legtöbb magyar házi asszony büszkeséggel mutogatja a télire czukorban, eczetben, rumban stb. stb. eltett, s czukorban vagy annélkül aszalt gyümölcseit. De ezekből az ismerősök által méltán megbámult gyümölcsökből a kiállításon alig-alig láttunk valamit; annál kevésbbé találtunk olyan kiállítóra, ki a gyümölcs-eltevést és aszalást jövedelem forrásnak ismervén fel, kereskedelmi forgalomra szánt aszalványokat mutatott volna be.

Nem csoda tehát, ha a jutalmazottak névsorában csak tíz magyar nő nevét olvastuk.

Kitüntetésben részesültek ugyanis: 1. Nagy Tamásné (friss gyümölcsökért és magvakért), 2. André Lászlóné, 3. Szathmáry Király Pálné és Csapó Kálmánné (friss gyümölcsökért); továbbá 5. Korchmáros Jánosné. 6. Szegedi Györgyné. 7. Beniczky Gyuláné, 8. Vári Szabó Antalné, 9. Kiss Györgyné és 10. Molnál Istvánné (konzervált gyümölcsökért). Ennyiből áll a névsor; ezek is csak másodrendű kitüntetést kaptak; mert a birálatnál a forgalomra szánt s arra kiválóan alkalmas tárgyakat vették különösen figylembe.

Nem említenők ezt sajnálkozva fel, ha a gyümölcskonzerválást nem tartanók kiválóan női *házi ipari* foglalkozásnak s ha nem hinnők, hogy a hazai aszalványok forgalomba hozatala a közvagyonosodás egyik jelentékeny tényezőjét képezheti. Úgy látszik azonban, hogy hazánkban kevesen látták még be, hogy a gyümölcsaszalás a gyümölcsök értékesítésének egyik legczélszerűbb módja. Fogyasztjuk széltében hosszában a görczi, déltiroli, olasz- és franczia országi szárított gyümölcsöket; holott a gyümölcstenyésztésre kiválóan kedvező éghajlattal biró hazánkban módunkban volna nemcsak az importált szárított gyümölcsök árát megtakarítani, hanem kivitelre is nagyobb mennyiségben termelvén, e czímen jelentékeny jövedelmi forrásra tenni szert.

Közgazdasági tudományokban jártas nagyjaink a gyümölcsök konzerválásának s nagyobb kereskedelmi forgalomba jutásának nemzetgazdasági tekintetben kellő fontosságot tulajdonitván hazánk több vidékén példaadás kedvéért kisérleteket tettek a legújabb szerkezetű szárító kályhákkal, s a gyümölcstermő vidékek lakosait több ízben buzdították hasonló kisérletek tételére. Mindamellett elmondhatjuk, hogy ma még teljesen a kezdet kezdetén vagyunk. Igaz, hogy még gyümölcstermelésünk fejlesztése érdekében is elég tenni való van, s addig, míg hazánkban a gyümölcstermelés általánosabbá nem válik, gondolni sem lehet a konzervált gyümölcsök nagyban való előállítására.

De addig is, míg a konzerváláshoz szükséges kedvező feltéte-

leket — különösen fölösmennyiségű gyümölcsöt — a közakarat s a nemzet értelmi fejlődése önmagától megteremti, sokat tehetünk az ügy érdekében az iskolák, különösen a leányiskolák útján.

Mindenki tudja, hogy a legújabb népoktatási törvény minden iskola mellett faiskola telepítést rendelt el, s a nép- és felső népiskolai tantervek a gyümölcstenyésztés és kertmívelés tanítását szigorú kötelességévé teszik a tanítónak. Ép ily ismeretes, hogy a leányok oktatásában is (még a polg. isk. oktatás fokán is) kiváló súlyt fektet a tanterv a konyhakert-gazdaság s általában a háztartástani ismeretek tanítására. E népoktatási törvény értelmében a legtöbb községben (ha nem mívelik is) kihasították a faiskola és iskolai kert számára a földet, s a fiúk oktatásában sok helyütt igyekeznek is a tanterv értelmében eljárni.

A leányok tanításánál azonban e részben még nagyon keveset tettek. Sok órarendben szerepel ugyan a «háztartástan», de leginkább csak azért, hogy egy gyönge (a Gáspár-Clima-féle) kézikönyv alapján *elméletileg* tanítgassák. Kétségtelen, hogy az iskolai korlátolt viszonyok mellett a háztartás minden ágában kellő gyakorlati ügyességre a növendék leánykákat nem juttathatjuk; de ép oly kétségtelen, hogy az iskola által nyújtott szemléleti eszközöket lehetőleg fel kell használnunk.

Az iskolák mellett felállított (vagy felállítandó) kertek pedig kedvező alkalmat és kellő anyagot szolgáltatnak a gyümölcs-konzerválási módok gyakorlati bemutatására. Egy kis jóakarat és ügyszeretet a tanítónő részéről könnyen keresztül viheti, hogy az iskolában gyümölcsszárító kályhát állít a község. A tanítónő buzdítgatása és utmutatásai mellett a község-lakói az iskola szárítóján megaszalhatnák fölösleges gyümölcstermésüket. Ha minden család csak 10—20 doboz gyümölcsöt tesz így eladásra félre, 30—40 családtól már több száz doboz kerül össze, a melyet aztán nagyobb városi kereskedők már szívesen felkeresnek, megvesznek; különösen ha ára és minősége tekintetében a külföldről behozottakkal versenyez.

Remélhető volna, hogy ezen az úton a nép a foglalkozás e nemét megszereti, hasznos voltát belátja, s a tanítónő által muta-

tott úton önállóan is tovább halad, s így házi ipari foglalkozásképen üzve a gyümölcskonzerválást, minden nagyobb beruházás nélkül női keresetforrást talál *otthon.*

Természetes, hogy a tanítónő erre a keresetforrásra rámutathasson, szükségképen kell a gyümölcsaszaláshoz értenie. Mivel tanítónő-képezdéinkben a háztartástan szintén kötelezett tantárgy, örömest teszszük fel, hogy a legtöbb tanítónő ért is hozzá. Különben ha eddig nem tudta (de meg akarja tanulni) az még nem nagy akadály. A legtöbb gyümölcs aszalásmódja igen egyszerű s szolgálatot vélve tenni, szívesen igérjük, hogy legközelebb egy-két aszalási mód leírását közölni fogjuk.

Sebestyénné Stetina Ilona.